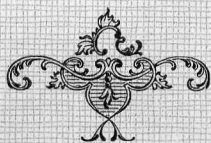

DR VERESS ENDRE

*

A BOLOGNAI MARSIGLI-IRATOK MAGYAR VONATKOZÁSAI

(MARSIGLI EGYKORÚ ARCZKÉPÉVEL)

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1906.

DR VERESS ENDRE

*

A BOLOGNAI MARSIGLI-IRATOK MAGYAR VONATKOZÁSAI

(MARSIGLI EGYKORU ARCZKÉPÉVEL)

BUDAPEST

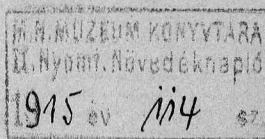
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

1906.

gloria h.
by 11 2a

49971

KÜLÖNLENYOMAT A »MAGYAR KÖNYVSZEMLE« 1906. ÉVI FOLYAMÁBÓL

A. M. N. u. z. Múzeum Könyvtára

P. V. r. o. k. u. s. e.

RÓMÁBAN dolgozván a M. T. Akadémia megbízásából, 1901 tavaszán ért, *Fraknoi* Vilmos püspök ajánlatára, Budapest székesfőváros tanácsának ama kitüntető megbízása, hogy tanulmányozzam és másoljam le a bolognai egyetemi könyvtárban gróf Marsigli Lajos Ferdinánd olasz hadi mérnök jelentéseit Budavár 1684—86-iki ostromairól és visszavételéről. Örömmel vállalkoztam a föladatra és teljesítém a nehéz, de szép munkát, mely immár nyomtatásban is megjelent.¹ Bevezetésében részletesen előadtam kötetem megjelenésének előzményeit, s Marsigli életének Budavár visszavételéig terjedő körülményeit. De a tárgy körén kívül esett annak megemlítése, hogy munkaközben pontosan kijegyezgettem Marsigli 120 kötetnyi kézirati gyűjteményének egyéb magyar vonatkozásait, hazánk történetét, vagy ismertetését illető adalékait és okleveleit is, mert jóleső örömmel tapasztaltam, hogy alig van kötete, mely ne tartalmazna valami kiadatlan új anyagot hazánk ismeretéhez, s főleg XVII-ik századi állapotának rajzához.

Igy jött létre Marsigli iratai magyar vonatkozásainak e leíró katalógusa, miután későbbi három útamban újra meg újra átnéztem, javítám és kiegészítém jegyzékemet,² a bolognai egye-

¹ »Gróf Marsigli Lajos Ferdinánd olasz hadi mérnök jelentései és térképei Budavár 1684—1686-iki ostromairól, visszafoglalásáról és helyrajzáról« czímen bolognai, római, karlsruhei és bécsi levéltárakból közölve megjelent a »Budapest Régiségei« cz. régészeti és történeti évkönyv legújabb IX. kötete 3—67. lapján, képekkel és mellékletekkel diszítve.

² T. i. 1903, 1904 és 1905 nyarán, midőn a kész korrektúrát hasonlítottam össze az egyes kötetek anyagával.

temi könyvtár vezetőinek, s kivált dr. *Frati* Lajos alkönyvtárnok lekötelező szívességét és támogatását élvezve.

Jegyzékem készítésében az alábbi elveket és rendszert követtem, apróra átnézve az egyes pergamen-kötésű köteteket, illetve colligatumokat, a mint azokat Marsigli halála után rendezték és felállították.

A köteteknek csak eredeti régi számát írtam ki, elhagyván újabb jelzéseket, pl. Cod.¹ 15. (I. M. 50.), mivel azokat egyszerű folyószámuk szerint is azonnal megtalálják. A középre fogott kötet-szám alatt *dült* betűkkel közlöm a kötet teljes címét, kiegészítve néha a gyűjtemény egykorú lajstromából, vagy a kötet sarkán olvasható címből, ha azok bővebbek és a kötet tartalmáról részletesebb tájékoztatást nyújtanak. Utána adom a magyar vonatkozású iratok pontos címét s alatta kisebb betűnemmél magyarázó soraimat. Ezt a módot használva tanulmányoztam át Marsigli terjedelmes köteteit, mindent kijegyezgetve belőlük, a mi magyar érdekű vagy oláh-magyar vonatkozású volt. Kevesebb részletességgel közlöm a horvátországi, dalmáciai és bosnya-hercegovinai tárgyú adalékokat, minthogy azok jegyzékét az osztrák *Beigl* István adta ki azután, hogy először dolgoztam volt Bolognában.¹ Munkája második felében külön ismerteti 46 kötet magyar vonatkozásait is, de hogy mily rendszertelenül, felületesen és hibásan, egy kis összehasonlítás jelen jegyzékünkkel első pillanatra meggyőzhet minden kutatót és bibliografust. Mennyivel más *Thaly* Kálmán és *Áldásy* Antal közleménye, melyekben a Marsigli-iratok néhány kötetét épp folyó-iratunkban ismertették,² vagy akár *Szilády* Ároné, miután Marsigli kéziratait honfitársaink közül ő látta és tanulmányozta először.³

¹ A sarajevoi »Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini« 1901-iki XIII. k. 537—563. l. jelent meg »Spisi grofa Marsiljia u sveučilišnoj biblioteci u Bolonji« czímen; ismertette Margalits Ede a »Századok« 1903. évf. 277—278. l.

² Az illető köteteknél külön idézzük és méltatjuk őket.

³ A M. Tud. Akadémia Értesítője 1868-iki II. évf. 128—142. l. De ő csupán a keleti tárgyú kéziratokat tanulmányozván, Marsigli 120 kötetnyi vegyes egyéb iratait csak mellékesen nézte át és említ meg belőlük tizet.

Vol. 3.

Raccolta de disegni de' fonghi Ongarici, Croatici, Transilvani, raccolti nel tempo che il Generale era in quelle parti per stabilire i confini fra i due imperi.

Hazai gombák természetes nagyságú szép vízfestésű rajzai, a XVII. század végéről; Marsigli jegyzeteivel.

Vol. 4.

Miscellanea rerum naturalium.

Prove di vari rami di piante per l' opera Danubiale.

Elöl ily című jegyzékkel:

Catalogus itinerarius, hoc est Syllogus universalis plantarum et herbarum quas per Croatiam, Bosniam, Sclavoniam, Hungariae inferioris et Walachiae portionem euntibus nobis Flora colligendas in aprico posuit sponte nascentes, a mense Majo ad mensem Octobris usque inclusive, anni Salvatoris nostri MDCC.

Betűrendes lajstrom, a milyen még három más van a kötetben.

Syllogos annotandorum circa physica naturaliaive per Transylvaniam reperiunda.

Figure diverse di fiori e piante, »che si trovano nelle paludi del Danubio« dipinte e miniate con colori.

Ágak, növények, gyümölcsök rajzai, Marsigli jegyzeteivel; részben kiadva rézmetszetben 1726-ban *Danubius Pannonico-Mysicus* cz. nagy műve II. kötetében.

Vol. 5.

Piante di fortezze, forti, assedi, ponti, accampamenti, e proposizioni fatte all' Imperatore Leopoldo nelle guerre dell' Ungaria e dell' Impero dal Generale Conte Lodovico Ferdinando Marsigli.

Ponte sul Danubio; che cominciai a far fabricare a Ram per stabilire la communicatione con la Transilvania, e Servia, e che poi Sua Altezza di Baden la fece desistere e far fare a Giuvina.

20×30 cm. nagyságú festett térkép, két példányban.

Plan de Petervaradin et des retranchements faits par l'armée Imperiale commandée par le Mareschalle Comte de Caprara, avec les campements, lignes et approches de l'armée

Ottomane commandée par le Grand Vizir Aly Bassa arrivé le 11 Septembre et decampé la nuit du 1^r au 2. Octobre 1694.

46×64 cm. nagyságú gondosan festett térkép; eredetije annak a Matthiolus-féle metszetnek, melyet külön ismertettünk.

Budavár 95×127 cm. terjedelmű térképe. Kiadtam fénynyomatban »Budapest Régiségei« IX. k. 12. lapjához csatolva.

Szegedin. A szegedi vár 42×61 cm. nagyságú színezett tér-rajza, s felül maga a vár 35 cm. hosszú látképe, tollrajzban. (Még egy jobb és egy tökéletlenebb példányban.)

A térképek közt 8-r. füzetkében:

Memoriale delli edifici, ch' erano de' Turchi in Buda.

Kívül Marsigli sajátkezű írásával ez a czím: Moschee, e bagni de' Turchi havute in Buda.

Kiadtam »Budapest Régiségei« IX. k. 34—42. l.

Vol. 8.

Libro di diverse piante di fortezze, ed in esso vi sono le diverse mie proposizioni per fortificare Belgrado e l'istmo di Morea, e la fortificazione dell' isola Carolina, che fu fatta nel Danubio alle Porte ferree.

Pianta di Buda con la denominazione di tutte le parti d' esse datati dai Turchi.

Budavár 100 cm. hosszú 70 cm. széles térképe török meghatározásokkal és nevekkal. — Kiadtam dr. Karácson Imre magyarázataival »Budapest Régiségei« IX. k. 43—48. l.

Pianta del forte nell' isola d' Orsova, che feci fabricare per chiudere il Danubio contro l'armamento delli Turchi.

A mai Ada-Kale (vagy mint Marsigli nevezi: Carolina) sziget 18×24 cm. nagyságú színes térképe.

A kötet többi térképe nem magyar vonatkozású.

Vol. 11.

Mappe diverse miniere d' Ungaria.

Selmezbányára vonatkozó bányamívelési térképek. A 32×42 cm. terjedelmű, *Schemnitz* felirással, a tárnák átmetszetes képével. Azután következik Mathias Ethesius 4 vászonra húzott, 40×58 cm. nagyságú színes térképe bőséges jelmagyarázattal németül és A. 1688 évjelzéssel. Kettő a selmezbányái felső és alsó bányamíveletet ábrá-

zolja, kettőnek pedig »Ratzengrunder Bergwercks-Charthen és Rohnitzer Eysen Bergwercks innheimische Graben« a czíme.

Kiadta rézmetszetben, »Mappa metallographica celebris fodinae Semnitzensis in Hungaria superiori« czímen, a Dunáról írt nagy műve III. k. 10. tábláján; a 11—12. l. is egyéb két részletrajz.

Vol. 13.

Esercizi militari, che praticava il Generale Conte Lodovico Ferdinando Marsili nel suo regimento d' infanteria, che aveva nel servizio dell' Imperatore Leopoldo I.

Elöl tíz színes tábla ábrázolja a gyalogság fegyverzetét és teljes felszerelését, finom vízfestésű rajzokban.

Utána az »Esercizio del fantacino col moschetto e mezza asta« következik 13×17 cm. nagyságú 63 színes rajzban; majd az »Esercizio del fantacino col moschetto e stiletto« 88 rajzban; aztán az »Esercizio del fantacino col fucilo, stiletto, granata da mano, e manaia proprio alli soli granatieri« 100 rajzban és végül az »Esercizio del fantacino col moschetto, fassina, zappa per montare e fare e difendere gl' approci« 41 rajzban, minden kép alatt a megfelelő német vezényszóval.

Folytatólagosan a hadsereg többi részét, tiszteket és huszárokat, betegápolókat és zászlótartókat tünteti fel 33 (részben befejezetlen) önrajz.

Vol. 15.

La popolazione di Transilvania, composta di varie nazioni, di diverse lingue, religioni, usi e vestiti.

18×30 cm. nagyságú színes costume-képek, nemzetek szerint rendezve, elől rövid ismertetéssel. A képek nem művészi kivitelűek, de korhűek és Erdély XVII. századi viselete történetéhez rendkívül becsesek. A kötet beosztása ez:

Nationi in Transilvania: Ungara, Saxona, Valacca, Greca, Armena, Anabattista, Zingara.

Distintione della lingua, religione, impieghi, e vestiti praticati dalla nazione Ungara, che popola gran parte della Transilvania.

Questa si divide in: Ungara vera, che abita le parti inferiori della Transilvania; Ungara Sicula, che abita le parti superiori della Transilvania, detta Siculia. Ambe di lingua Ungara, diversificandosi nell' accento, ed in alcune parole Scite conservatosi tuttavia dalli Siculi. Ambe di religione: Cattolica, Calvinista,

Ariana. Ambe d' impieghi: militari, politici, juditiarii; per li quali questa governa e comanda a tutte l' altre nationi. Ambe di vestiti per omini d' ogni stato, donne d' ogni stato, della forma, che mostrano le sossequenti figure:

Parochus secularis catholicus. Franciscanus Transylvanicus. Pastor Calvinianus. Studiosus Calvinisticus. Miles Siculicus. Siculus Csikiensis. Foemina Siculica Csikiensis. (Három más kép hiányzik.)

Ezt az ismertetést Marsigli táblázatosan s igen áttekinthető alakban adja minden erdélyi népről, kivéve az örményeket, kikről úgy látszik azért nem emlékszik meg, mivel rajzot, képet nem kapott róluk.

Marsigli érdekes hat táblázatát s a képek jegyzékét betű-híven közli dr. Áldásy Antal a »Magyar Könyvszemle« 1892/93-iki évf. 268—274. lapján, s így a magyarokról szóló részt is csak tájékoztatóul mutatjuk be ismét. Megjegyezzük azonban, hogy az oláhokról vett 4, a görögökről vett 2, s a cigányokról vett 3 kép hiányzik.

Ezt a viselettörténeti szempontból annyira fontos 25 vízfestésű képet egyébiránt a M. Tud. Akadémia *Történelmi Bizottsága* eredeti színeikkel lemásoltatta, s így azok másolatgyűjteményében könnyen rendelkezésére állnak tudósainknak. Egyébként ismertette őket Thaly Kálmán, az »Akadémiai Értesítő« 1893. évf. 659—661. lapján.

Vol. 19.

Co. Aloysii Ferdinandi Marsigli Epitome historicum regni Hungariae, sive prodromus et introductio ad »Acta executionis pacis Carlowicensis«¹ ad Clementem XI. P. M.

Nagy negyedréti 59 ívlapra terjedő gondosan írt kézirat, a kötet sarkán »Bellum Tekelianum« felirattal.

Vol. 20.

Avium danubialium collectio.

Hazai madarak színes rajzai; egy részök rézmetszetben kiadva Marsigli Dunáról írt nagy műve V. kötetében.

Vol. 21.

Ichnographia fortalitorum limitaneorum, quae, vigore pacis Karlovitzensis, plurimam partem sunt destructa aut evacuata; uti quidem relationes huc spectantes clarius docent.

Notandum: in omnibus scalis orgyiae intelliguntur.

¹ Ez a czíme az okleveleket tartalmazó Vol. 16-nak is.

32×45 cm. (vagy néha valamivel kisebb) terjedelmű gondosan festett magyar- és horvátországi és boszniai terv- és várrajzok. Jegyzékek im ez: 2. Zalánkemény. 3. Mitrovicza. 4. Morovig. 5. Ratzka. 6. Brod. 7. Ugyanaz lerombolva. 8. Gradiska, 9—11. Jeszenovitz. 12. Dubitz. 13. Kastanovitz. 14. Ó- és Új Novi. 15. Zerin. 16. Pedaly. 17. Gvozdansky. 18. Sluin. 19. Kremen. 20. Dresnik. 21. Gratsatz. 22. Lapats. 23. Poritsovatz. 24. Svonygrad. 27. Titel. (Oldalt a vár látképével.) 28. Becskerek. 29. Ugyanaz lerombolva. (Következik négy számozatlan és aláírás nélküli.) 25. Sablya. 26. Ugyanaz lerombolva. 27.¹ Becse. (Mellékelten: lerombolva.) 28. Kanisa, a Tisza mellett. (Melléketlen: lerombolva.) 29. Szeged. (Oldalt a város látképével.) 30. Ugyanaz lerombolva. 31. Csanád. (A vár látképével együtt.) 32. Ugyanaz lerombolva. 33. Arad. 34. Lippa.² (Két példányban.) 35. Ugyanaz lerombolva. 36. Vepries. 37. Ugyanaz lerombolva. 38. Facset. 39. Ugyanaz lerombolva. 40. Lugos. 41. Ugyanaz lerombolva. 42. Zsidóvár. 43. Ugyanaz lerombolva. 44—45. Karánsebes. 46. Ugyanaz lerombolva. 47. Egris. 48. Ugyanaz lerombolva. 49. Bogcsán. 50. Ugyanaz lerombolva. 51. Mehádia. 52. Ugyanaz lerombolva. 53. Versetz. 55. Ugyanaz lerombolva. 58. Brod és vidéke. 59. Doboy. 60. Deschen. 61. Magoley látképe. (Campement de 30 Octobre 1697.) 62. Prantuk látképe. 63. Visoka. (1697 október 25—26.) 64. Seralya látképe. (1697 október 23—24.) 65. Jajcza vára.

E rajzokat Marsigli tábornok és mérnöki kara készítő pontos fölvételek alapján 1697 őszén, mielőtt a várakat az 1699-iki karlóczai békekötés értelmében lerombolták, vagy használhatatlanná tették. Ez ad a rajzoknak kiváló jelentőséget, s a megyei és városi monografiák írói megbízható képekül használhatják fel őket.

Vol. 22.

Raccolta di vari pesci disegnati e miniati al naturale.

Hazai halak színes rajzai; egy részük kiadva rézmetszetben Marsigli Dunáról írt nagy műve IV. kötetében.

Vol. 23.

Osservazioni naturali sopra li strati de monti delle conche perliere di Boemia. Delle miniere di Ungaria, particolarmente di Schemnitz.

Ezt Marsigli felszólítására írta egy bányázmérnök:

Observationes naturales factae per decursum anni 1704 a Johanne Scheuchzero M. C.

¹ A lapszámozás mint látszik téves.

² Ennek rajzát közöltem 1901-ben »Izabella királyné« cz. munkám 203. lapján.

Ehhez mellékelten találjuk a selmeczbányai bányatelep szép térrajzát, 124 pontból álló szövegmagyarázattal.

Berg-Karten über dero Röm. Kay. May. unsers Allergnädigsten Herrn Herrn Golt-Kunsthandlungs Grueben und allen darzugehörigen Tag-gebäuden. So den 19. Junii 1703 abgezogen, und aufgetragen worden, wie ein und anders numerirter zu sehen befündlich.

Ander Jacob Schmidl,
Bergschaffer.

Vol. 24.

Raccolta di 122 mappe di osservazioni militari ed erudite fatte dal Generale Marsili per i limiti dei due imperii, che si stendono per la vera Ungaria e pei regni adjacenti, e che si dovranno riscontrare colle mappe poste in netto, potendo essere in queste notizie ommesse in quelli.

Kisebb-nagyobb alakú térképvázlatok, eredeti felvételek és hadi meneteket ábrázoló térképek, úgy a mint azokat Marsigli 1693-tól kezdve készíté. Különös említésre méltók ez alábbiak:

1.^a L' Ungaria inondata con incomodo delle marchie degl' esserciti mostrata in mappa con il proietto del rimedio possibile per non novarsi più all' estremità dell' anno 1693, nel quale fu si grande inondatione.

31×41 cm. nagyságú tollrajz, az áradások jelzésével.

6. Mappa di là del Tibisco fatta nell' anno 1697.

Színezett nagy térkép, a Tiszától az Oltig terjedő földekről.

7. Mappa delle marchie e contramarchie dell' armata nell' anno 1696.

A Duna völgye Érdtől Futtakig s a Tiszavidék feltüntetésével; nagy színes térrajz.

8. Mappa, che mostra le più commode marchie tanto per l'armata, che proviande dal Danubio, Tibisco e Marusio a Temisvár, e da questo per rimettersi di novo occorendo al Danubio in soccorso delle piazze della Schiavonia, come la strada, che pigliaranno li soccorsi delli Turchi da Belgrado a tal piazza.

A Maros, Béga és Temes folyók vidéke Belgrádig, színesen.

13. Recognitione nell' anno 1694 per trovar modo di fare un ponte sopra del Danubio a Baja.

Térképvázlat tollal kidolgozva.

¹ E számok a kötet darabszámát jelzik.

19. Buda s a budai Duna-part (20×62 cm. nagyságú) színes távlati rajza Ó-Budáig, jobboldalt két római-kori »Fragmenti d' aquedotti« rajzával.

29. Entrata e sortite in Transilvania.

Befejezetlen, 85 cm. hosszú finom térrajz.

30. Sito, pianta d' aviso d' Illok, fatto nell' anno 1694.

Az illoki vár 24×30 cm. nagyságú színes térrajza.

32—33. Passagio fatto da me sul Danubio e sue paludi, da Veresmarton a Culut durante la grande inondatione d' esso negl' ultimi di Giugno l' anno 1693.

Két 48×71 cm. nagyságú színes térkép.

37. Distretto di Buda, nominato in Turco.

Budavára és környékének 60×60 cm. nagyságú térképe, oldalt A—U és 1—14 számú jelmagyarázattal. — Kiadtam dr. Karácson Imre magyarázó jegyzeteivel »Budapest Régiségei« IX. k. 48—50. l.

44. Prime notizie per Clain Canisa nell' anno 1694.

Német jelmagyarázattal bővített kis térképvázlat.

49. Confluenza del Dravo nel Danubio l' anno 1695 osservata.

Kis 20×32 cm. nagyságú színes térkép.

57. Carta del distretto d'Alba Julia.

6×9 cm. nagyságú finom festett térkép, jelmagyarázattal.

61. Mappa idrografica del Danubio da Kobilla sino all' abocatura del Tibisco, fatta per la lite fra l'admiraglio e vice-admiraglio.

Színes 19×55 cm. nagyságú térkép.

66. Mappa del proietto dato all' Elettore di Sassonia per la campagna del 1697.

Dalmáciától egész Erdélyig terjedő nagy térképvázlat.

137. Delineatio praelii Romani, ex Alba Julia.

Lovas csatát és foglyokat ábrázoló 137 cm. hosszú és 25 cm. magas két tusrajz, 46 alakkal; melynek hátlapjára Marsigli e szavakat írta: Li desiderati disegni d' Alba-Julia. — Valami reliefről lehetnek másolva, de minden bővebb felvilágosítás nélkül.

Ezeket kívül még számos más magyarországi térképvázlat hever e kötetben, melyeknek egyenkénti felsorolását — épp csonka voltuk miatt — fölöslegesnek tartottam.

Vol. 28.

*Notizie geographe e genealogiche dell' Ungaria, raccolte dal Generale Conte Marsili.*¹

Első része metszésre elkészített 9 drb. gondos, 43×60 cm. nagyságú térképet tartalmaz: *Monarchia Hungarica in sua regna, principatus et ducatus divisa, nimirum Hungariam veram, Bosnam, Serviam, Croatiam, Selavoniam, Erzegovinam, Moldaviam, Valachiam, Transylvaniam, Banatum Temesvariensem, Bulgariam.*

Második leíró része genealogiai táblákat tartalmaz: Attiláról, az Árpádoktól I. Józsefíg uralkodott magyar királyokról, a bosnya királyokról, czimerképekkel és az 1500-ban meghalt Ujlaki Lőrincz sírkövével, a Nemanidákról, Wukasin szerb dinasztjáról, a zentai Balsákról, a szerbiai Lázár és Brankovics-családokról, a bolgár uralkodókról, az erdélyi fejedelmekről, a havasalföldi és moldvai vajdák-ról, a tatár kánokról; hosszabb-rövidebb szövegmagyarázattal.

A kötet elé kötve (hibásan) Marsigli »Memorie e introduzione all' istoria della ribellione d' Ungheria« cz. értekezésének egy része 13 nagy 4-rétű lapnyi sajátkezű kéziratában.

Vol. 38 et 39.

Carte geografiche manufatte.

Mappa del fiume Marusio da Deva sino al di lui conflusso nel Tibisco sopra Seghedino ; che pure fu fatta per il gran libro de' limiti.

Mappa del fiume Marcha, che corre per la Moravia, e la separa dall' Ungaria ; e fu fatta in occasione che si trattava di fortificare detto fiume contro i ribelli d' Ungaria.

Az eredeti felvételek vázlatai; sok kivált a 39. kötetben.

Vol. 41 et 42.

Mappae geographicae itineris limitanei.

A karlóczai békekötést megelőzőtt erdélyi és délmagyarországi határfelvételek vázlatai.

Vol. 45.

Geographia Danubialis manuscripta.

Marsigli vázlatai és térképei a Dunáról írt nagy művéhez.

¹ Alatta e megjegyzés: Questo unito al volume del trattato delle Misie è compito per stamparsi.

Vol. 47.

*Mappae geographicæ, quæ ad limites Hungaricos juxta pacem
Karlowitzensem stabiliendas inserviunt.*

5. sz. alatt a Marosvölgy térképe: Déva és Hunyad határától
Lippa-Temesvár vidékéig, sárgán jelölve a *Linea Bethlen Gábor*.

A 6. térkép a török birodalom új határát mutatja a Marosig.

Vol. 48 et 49.

*Mappæ geographicæ variarum regionum Transdanubialium pro
linea limitum.*

A 48. kötet 3. sz. a. Csepelsziget 41×65 cm. nagyságú színezett, német nyelvű térképe, Ráczeke 20 cm. hosszú látképével.
(Lefényképeztettem Budapest székesfőváros Múzeuma számára.)

Vol. 50.

*Mappæ geographicæ variarum regionum Cisdanubialium pro
linea limitum.*

Tavola dello stato della Transilvania che in ristretto dà
l'idea di essa.

Vol. 51.

Manuscripti diversi. Vol. I.

92. Operazioni del Gran Visir Kara Mustafa nel fiume Raba
dopo la fuga dall'assedio di Vienna.

(Marsigli sajátkezű írása, a 410/1. l.)

93. Dispositione de' Turchi nel formare un assedio.

Az előbbinek úgyszólván folytatása; a 411—413. lapon.

E 733 lapnyi kötet Marsigli első, 1679—1680-iki konstantinápolyi tapasztalatait és gyűjtését tartalmazza, 124 kisebb-nagyobb
cikkekben írva le mindent a mit látott, tanult, szerzett.

Vol. 52.

Manuscripti diversi. Vol. II.

Magyar vonatkozású irata ugyan nincsen, de a kelettel foglalkozók hasznát vehetik 115 kisebb-nagyobb cikkének, melyekben Marsigli a törökök szokásait, hadakozási módját, a konstantinápolyi görögök és más keresztények életét ismerteti.

Vol. 58.

Manuscripti diversi. Vol. III.

2. Fragmento di osservazioni sopra le miniere d' Ungaria, e di Neuhausel, scritto dal Conte Marsili a Marcello Malpighi.

(Marsigli fogalmazványa, a 7—14. l.)

4. Osservazioni sopra il Vitriolo, che si cava nei beni del Conte Batthyány nelle dipendenze di Kins¹ [nel comitato di Castro ferro] in Ungaria.

(Marsigli fogalmazványa, a 49—54. l.)

Relatione del conte Marsili a Sua Maestà Cesarea della sua speditione per la difesa del fiume Raab nel 1683.

(Levél-mellékletekkel, a 109—144. l.)

Progetto originale [a Sua Cesarea Maestà] per fortificare il fiume Rab; e qui sono annessi in ultimo gli ordini datimi, e lettere ricevute, e da me scritte originalmente sopra l' istessa materia. [1683.]

(Marsigli fogalmazványa, a 147—156. l.)

Ez ügyben kapott levelei: a 164. lapon: Batthyány Kristóf grófé (Ex arce Szalonak, 27. Maii 1683.); a 161. l. Carlo duca di Lorena (Dal campo Cesareo tra Senu et Almos gli 28 di Maggio 1683.); a 168. l. Esterházi János »győri vice-generalis« magyar nyelvű szabadlevele (Győrből, 1683 május 16) Marsigli számára.²

Declaratio comitis Nicolai Draskovich genuina, cum circumstantiis, qualiter ipse in proxima belli turcici revolutione se accommodaverit; ac tandem cur et quomodo manifesto Thökölyano se conformare et protectioni submittere debuerit et necessitatus fuerit? (A királyhoz intézve; egykorú másolat, a 173—177. l.)

16. Lettera del Conte Marsili al Duca di Lorena, da Venezia, 22 Aprile 1684, in cui gli da notizia di Buda, secondo l' osservazione, che ne feci, passandovi schiavo.

(Egykorú másolata, a 214—218. l. — Kiadtam »Budapest Régiségei« IX. k. 17—19. l.)

Buda vára 45 × 72 cm. nagyságú festett térképe irónos vázlatokkal, a 244. lapon; kiadtam kicsinyítve, fénynyomatban »Budapest Régiségei« IX. k. 12. lapjához csatolva.

¹ Értendő: Güns = Kőszeg.

² Kiadtam »Budapest Régiségei« IX. k. 8—9. l.

18. Supplica al Papa [Innocente XI] per li schiavi fatti nelle guerre d' Ungaria. (Marsigli fogalmazványa, a 254—255. l.)

19. Lettera del Conte Marsili al Principe D. Gastone de Medici, nella quale gli dà ragguaglio della causa per la quale infelice-mente riuscì il primo assedio di Buda.

(Marsigli Bécsben, 1685 elején írt emlékiratának eredeti fogalmazványa, a 304—331. l. — Kiadtam »Budapest Régiségei« IX. k. 25—33. l.)

28. Lettera del Conte Marsili al Duca di Lorena, in cui discorre di qualche imperfezione del cannone di S. M. Cesarea, osservata negli assedi di Buda.

(Fogalmazványa a 386/9. l. Tisztázata a 391/3. l. — Lásd »Budapest Régiségei« IX. k. 10—11. l.)

... Lettera del Conte Marsili. Dal campo Cesareo sotto Buda, li 17 Agosto 1684. (Másolata a 410/1. l.)

A puszkapor fizikai hatásáról.

43. Lettera del Conte Marsili al Marchione di Baden per la fortificazione di Strigonia e Visegrád. Scritta di Visegrád, 12 Maggio 1685. (Másolat, a 461/4. l.)

56. Scrittura del Conte Marsili al Duca di Lorena per la fortezza di Rab. [1686.] (Másolat, az 586/9. l.)

57. Sorpresa d'Albareale col disegno dell' istessa piazza, e con le lettere originali scrittemi dal cardinal Buonvisi.

(Marsigli fogalmazványa, az 593/8. l.)

Székesfejevárvár és környékének tervrajza 20 × 31 cm. nagyságú tollrajzban, az 599. lapon.

Buonvisi Ferencz biboros pápai nuntius sajátkezű levelei Marsigli-hez e tárgyban Bécsből, 1686 januárus 1, 9 és 28-ról, a 600/4. l.

61. Propositione di parere fatta in Ottobre 1686 a Sua Maestà Cesarea ed all' Eccelso Consiglio di Guerra circa la riparazione di Buda.

(Másolat, a 627—630. l. — Kiadtam »Budapest Régiségei« IX. k. 51—56. l.)

62. Progetto per la riedificatione di Buda.

(Másolat, a 631/3. l. — Kiadtam ugyanott, az 57—61. l.)

63. Specificatione del numero de' guastatori et instrumenti e materiali necessarii alla sollecita reparatione della Breccia di Buda.

(Másolat, a 637/8. l.) Lásd »Budapest Régiségei« IX. k. 56. l.

65. Relazione della presa di Neuhausel.

(Eredeti fogalmazványa a 647/659. l.)

66. Situatione di Giavarino. (A 662—667. l.)

67. Della differenza fra l' aqua del Danubio e quella de pozzi di Giavarino. (Három ábrával, a 668. l.)

70. Scrittura del Conte Marsili al Duca di Lorena per la fortificazione di Strigonia. (Eredeti fogalmazványa a 695/700. l.)

71. Memoir de ce qui est à faire à Grana. (A 698. l.)

72. Detaglio della gente, artiglieria, e di altri strumenti che si potrebbero dare per la difesa di Gran. (A 702. l.)

Vol. 54.

Manuscripti diversi. Vol. IV.

2. Racconto della resa di Erla e di tutto quello, che vi passò tra il Pascià Rustan et esso Conte Marsili, e della sua spedizione a Roma al Papa per rappresentargli lo stato delle cose d' Ungaria. [1687.] (Eredeti fogalmazványa a 2—6. l.)

7. Progetto a Sua Maestà Cesarea per fortificare realmente Belgrado, e così coprire tutte le conquiste dell' Ungaria.

Kis 8-r. tisztázat (két példányban) a 42—58. lapon.

8. Esame, o perquisitione fattasi per il trasporto del corpo del Beate Giovanni da Capistrano in Illok nel antico convento de padri Franciscani da Luigi Ferd. Conte Marsili del Sirmio. Fatto in Illok, li 6 Genaro 1689.

Marsigli sajátkezű eredetije, saját és két illoki franciscanus-barát aláírásával és pecsétjével megerősítve; a 62/3. lapon.

Estratto delle diffuse altre informatione havute dal Conte Marsili nella visita del ducato di Sirmio per la perquisitione del corpo di San Giovanni da Capistrano. (Sajátkezű eredetije a 64. l.)

Mesés lehet tehát, a mit Fessler »Geschichte der Ungern« cz. nagy műve VI. k. 885. lapján olvasunk, hogy Perényi Ferencz 1557 november havában, mielőtt Nagy-Szöllösön elfogták, a kiűritett ferencz-

rendi kolostorból Capistrano János (Ujlakról odahozott) holttestét biztonság okáért a vár kútjába dobta.

10. Nota di alcune famiglie, che insieme con S. M. Cesarea possedono i beni di Árva in Ungaria. (Eredeti, a 68. l.)

11. Relazione a D. Livio Odescalchi del comitato d' Árva. Di Vienna, 12 Maggio 1689. (Marsigli sajátkezű írása, a 77—83. l.)

12. Commendatizia del conte di Rosenberg al conte Csáky per il conte Marsigli che andava di ordine di Sua Eccellenza a fare la ricognizione del comitato d' Árva, il 18 Maggio 1688.

14. Relazione a D. Livio Odescalchi del ducato del Sirmio. (Marsigli fogalmazványa, a 90/99. l.)

22. Nota della popolazione nell' ducato di Sirmio. (175—176. l.)

24. Index civitatum, oppidorum, arcium Ungariae, eique contiguarum fluviorum, etc. (185—188. l.)

35. Fragmento di progetto per i limiti delle conquiste di Sua Maestà Cesarea, cominciando dalla Siculia sino all' Adriatico. (Marsigli fogalmazványa, a 303/6. l.)

A 363—399. lapon különböző jegyzetek és rajzok a dunai és tiszai halakról, melyekről azonban bőven »Danubius Pannonico-Mysicus«-a IV. kötetében ír.

Badeni Lajos hg. két erdélyi olasz levele Marsiglihoz: Földvárról (Marienburg) 1690 november 9-ikéről (422. l.) és Enyedről november 12-ikéről. (424. l.)

70. Pianta della città di Semendria. (A 448. l.)
Szendrő 20 × 27 cm. nagyságú színes tervrajza.

71. Istruzione data dal Conte Marsigli all' Ingegniero Morando Visconti per la fabrica e fortificatione del ponte sul Danubio ad Orsova, che è quello, che si doveva fare a Ram. Li 29 Maggio 1690.

Marsigli sajátkezű fogalmazványa, két tervrajzzal, s a hajóhid rajzával. (A 453/463. l.)

76. Sabác vár tervrajza; 28 × 39 cm. színes térkép. (A 468. l.)

85. Memorie di alcune notizie avute da Turchi intorno alle loro forze di quella campagna ed all' andata del Thököly a Widin. (Marsigli sajátkezű följegyzése, a 519/521. l.)

90. Dispositione e recognitione fattassi da me per chiudere li passi di Transilvania dopo, che il Thököly l' anno 1690 fu dal arme di Cesare cacciato il dì delli 18 Ottobre.

1. Ordine credenziale a tutta la Transilvania dato al Co. Marsigli dal Principe di Baden per chiudere i passi della medesima. Actum im Feldlager bei Bozza, den 29. October 1690.

(Eredeti, német és latin nyelven, az 535. l.)

2. Marsigli sajátkezű hadi feljegyzései az erdélyi határszéli szorosokról, a Barcaság és Székelyföld terepviszonyairól, lakóiról, Erdély politikai földrajzáról. (Az 537., 541. és 545. l.)

3. Attestatione alla sede d' Orbai.

(Eredeti, aláírásával és pecsétjével megerősítve, az 548. l.)

4. Lettera al vice-capitano di Háromszék. Datum in Zernest, die 1. Novembris Anno 1690. (Az 550. l.)

5. *Judices senatusque civitatis Bistriciensis* reversalisa Marsiglinak (aláírva általa is), hogy a borgói szorost csakis a Lipóttal szövetkezett lengyel király számára tartja nyitva, a radnait azonban teljesen elzárja, s mindkettőt ő Felsége hűségére őrizteti a betörők ellen. (Eredeti az 552. l.)

6. Prima dispositione de villagi nel Burzenland.

Falvankénti kimutatás, hogy a törcsvári, tömösi és bodzai szoros felé eső községek hány katonát állítsanak örül. [Datum Coronae] 30. Octobris 1690. (Eredeti, 554. l.)

7. *Judices, villicus senatusque civitatis Coronensis* reversalisa a köztük megjelent Marsiglinak, a kívánt határőrzők kiállítására. Coronae, die 30. Octobris 1690. (Eredeti, 558. l.)

8. Marsigli rendelete Brassó tanácsához. Zernest, 1690 november hó 2-ikán. (Másolat, 557. l.)

9. Attestatione al ducato di Corona. Datum in Bodza, 9. Novembris 1690. (Másolat, 556. l.)

10. Kézdi-szék reversalisa (Marsigli és Michael Mihalecz aláírásával) részletes felsorolásával az egyes határszéli községek köteletségének. (Eredeti, 560. l.)

11. Gyergyó-szék hasonló tárgyú »contractusa« Marsigli és Michael Botth vice-judex regius sedis Siculicalis Gyirgio aláírásával. (Eredeti, 564. l.)

12. Orbai-szék reversalisa Marsigli és Franciscus Thuri vice-judex regius in sede S. sedis Orbai aláírásával. (Eredeti, 570. l.)

13. *Attestatione della sede di Marusia* Emericus Boros, Sigismondus Baranyai, Petrus Sinka, Petrus Dosa aláírásával és pecsétjével. A szovátai bíró Lukácsi Kelemen, s a két remetei bíró: Varga Lőrincz és Kibédi János nevét úgy látszik Dósa írta alá. In pago Görgény-Szent Imre, 10. mensis Decembris 1690. (Eredeti, 576. l.)

14. *Attestatione della sede di Udvarhely*, Tarcsafalvi Zsigmond és Kovács Zsigmond sajátkezű, Györgyi János sófalvi, Miklós Péter parajdi, Benedek György siklódi, Fülöp Bálint atya és Ravasz István korondi bíró idegen aláírásával. Datum in Sionfalu 7. Decembris 1690. (Eredeti, 577. l.)

15. *Contractus cum sede Csik superiori et filiali Kászon*, Marsigli és Joannes Sándor vicecapitaneus [de] Czyk aláírásával. (Eredeti, 581. l.)

16. *Contractus pro comitatu Tordensi*, Marsigli, Andreas Hegyesi supremus iudium comitatus Thordensis és Nicolaus Görögh de Vécs vice-comes comitatus Tordensis aláírásával. (Eredeti, 585. l.)

17. *Dispositione o instructione lasciata al senato di Corona per la difesa de passi nel Buczland inferiore*; Marsigli és Andreas Richter, deputatus civitatis Coronensis aláírásával. (Eredeti, 589. l.)

18. Hasonló »per la difesa del Buczland superiore« Marsigli és Brassó város tanácsa aláírásával. (Eredeti, 593. l.)

Mindezeknek másolata is mellékelve van az eredetiekhez, melyek legtöbbje 3 lapnyi terjedelmű.

91. *Passi di Transilvania.*

Négy térkép-vázlat a havasok függőlegesen árnyékolt rajzával
(Az 598/601. l.)

Thököly Imre Erdélybe küldött magyar kiáltványa. Datum ex castris nostris ad Tergovistya positus, die 15. Decembris 1690. (Egykorú másolata, a 603. lapon; leírtam.)

91. *Mappa della dispositione si propose da me a Sua A. di Baden per rinchiudere il Thököly, che si battesse, o ritirasse di Transilvania, che fu accettata, e da me fatta eseguire con l'effetto il mondo sa.*

Az erdélyi keleti határszéli szorosok 14 × 27 cm. nagyságú csinos vázlata. (A 604. l.)

92. *Esame di più ribelli fatti prigionieri.*

Thököly Erdélybe küldött, de elfogott kémeinek érdekes vallomása. (Marsigli sajátkezű írásában a 606/8. l.)

93. Relazione militare della Transilvania fatta a Sua M. Cesarea, con molti disegni della situazione di detta provincia.

(A 619—639. 1.)

Marsigli fogalmazványa; mellékeltén: Erdély térképvázlata, Erdély függőleges tagosultsága a Dunához és Tiszához viszonyítva.

94. Tavola dei passi di Transilvania. (A 641/2. 1.)

Mindkettőt lemásolva egyebütt közlöm.

95. Tavola delle semiti trovati e denunciati da stessi di Transilvania. (A 644. 1.)

96. Informazione della Moldavia al Conte Khinsky.

(Marsigli fogalmazványa a 654/8. 1.)

97. Relazione a Sua Mestà Cesarea delle conquiste de' Polacchi nella Moldavia. (Marsigli fogalmazványa a 660/2.)

98. Lettera del Conte Marsigli al principe Luigi di Baden, in cui li dà conto dell' operato ad Orsova.

(Marsigli fogalmazványa 666. 1.)

99. Raccolta della lingua che si praticava dalli Sciti, abitanti della Siculia ne' tempi antichi, scolpita in un legno, che esprimeva il Calendario delle feste mobili, per uso di quei primi convertiti alla fede cattolica, e da me dall' istesso legno raccolta e mandata al mio gabinetto in Italia, quando serravo li passi della Transilvania. (A 671/685. 1.)

Nyolcz lapon közli az u. n. hun-scytha rovás-írás betűit, s utána a naptári szenteket, neveket: jellel és alatta magyarul, latinul.

107. *Celsissimi Principis nobiles Transilvaniae, trium nationum statu* latin levele »in cui si lamentano dell' estorsioni, che patiscono alcuni popoli dell' Ungaria da' Tedeschi«; *Ex castris ad Sztanest positis, die 8. Decembris 1690.*

(Igen rosszul olvasható négy lapnyi hibás másolat, a 761/2. 1.)

Vol. 55.

Manuscripti diversi. Vol. V.

21. Relazione dell' autore a Sua Maestà Cesarea dello stato della Corte Ottomana, della sua milizia, de' trattati fattisi insino a quel tempo intorno alla pace, che si trattava nel 1691. Dell'

intenzione della Transilvania, dell' inclinazione della Wallachia e del portamento del Thököly ed Heissler.

(Marsigli tisztázata a 633—642. l.)

Mellékletül (másolatban) Marsigli levelei Erdélyből az alábbiakhoz: Aly basa nagyvezérhez, Nagy-Szeben (Ernestat) 1691 október 28. (644/5. l.) Constantino Brancovan Bessaraba Prencipe di Wallachia, Ernestat dal letto, 1691 október 24. (646. l.) Al Signor di Coliers ambasciatore degli alti e potenti stati d' Olanda alla Porta ottomanica; ugyanaznap. (646. l.) Fogalmazványaik előbb, a 258—262. l.

Marsigli levele az angol és hollandi portai követekhez, Brancovan havasalföldi vajdához és Lipót császárhoz, Szebenből, 1691 szeptember 18-án. (689—690 l.)

Vol. 56.

Manuscripti diversi. Vol. VI.

Lettere originali in Tedesco, che dal 1693 insino al 1696 (inclusive) molti ufficiali, generali e ministri scrissero al conte Luigi Marsili, stando in campagna o al comando di Sablya, o in altre operationi e cariche militari; con le copie delle lettere in Tedesco, che il medesimo conte ad altri scrisse per tutto il suddetto tempo.

530 lapnyi kötet, elől a levelek rövid tartalmát mutató indexével. Az első levél kelte Wien, 1693 június 27. Az utolsóé Becskerek, 1696 szeptember 14. A Magyarországból írt levelek keltezési helye 1693-ban: Veresmarton, Mohács, Futak, Illok, Pest, Szeged; 1694-ben: Pétervárad, Mohács; 1695-ben: Pest, Buda, Szabad-Szállás, Martonos, Kis-Kanizsa, Baja, Szeged, Lippa, Gyula, Zenta, Becse, Pétervárad, Bács, Bukin, Kis-Kanizsa, Illok, Szt. Lőrincz; 1696-ban: Szeged, Beszterczebánya, Bibertsfalu, Pest, Szent-Miklós, Sablya, Komlós, Ollós, Szántós, Kis-Kanizsa, Csanád, Aranka, Titel, Temesvár, Illok, Becse, Szilas, Szent-Király, Vincz és Becskerek.

A levelek írói: Donat Heissler Graf von Heiderhaimb, Le Conte Derbeville, Carl Herzog von Croÿ, Leopold Graf Schlik, a 16 éves felszabadító hadjárat fővezérei és mások.

Vol. 57.

Manuscripti diversi. Vol. VII.

10. Probabile ac morale tertium expediens ac moderamen aulicum super statu Apafii et Transylvania circa Apafium.

Magyar kézírású latin történeti dolgozat a 142—159. lapon. Lemásoltatta Áldásy a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága számára.

14. Profili per far ponti sul Danubio e Savo: a Giuvina, Orsova, Semlin, Selismarton e Belgrad. (Vázlatok a 172. l.)

21—23. »Petitioni del Signor Conte Marsili all' Illmo Signor Constantino Cantacuzeno e risposte dal detto per servirsene al proseguimento e prossimo fine del trattato istorico naturale geografico delle Dacie.« Per la Walachia e Moldavia. Catalogo de' principi di Walachia e Moldavia.

A két vajdaság rövid leírása magyar vonatkozásokkal Cantacuzeno eredeti olasz levelével: Bucuresti, 4 Marzo 1694. (A 192—204. l.)

Kiadta Jorga bukaresti egyetemi tanár »Operele lui Constantin Cantacuzino« cz. m. (Bucuresti, 1901.) 31—59. l.

26—28. Progetto per l' espugnazione di Belgrado comendatomi dall' Augustissimo padrone. [1697.]

Marsigli fogalmazványa, Belgrad két hadi térképével, megostromlását ábrázolván, úgy a mint azt a Felséghez intézett ez emlékiratában kivihetőnek tartá. (A 286—299. l.)

29. Progetto a Sua Altezza elettorale Duca di Sassonia per a campagna dell' anno 1697.

Marsigli rendkívül érdekes leírása Magyar- és Erdélyország hadi fontosságú helyeinek és szorosainak.

(Két tiszttáztatban a 304—317 és 320—334. lapon. — Lemásoltam és egybeült közlöm.)

32. Entwurf der Landschaft, allwo die Theisz in die Donau sich ergeust, enthaltend absonderlich di Situation Titel, und wie selbiger Ort leichtlich oder mit grosser Müh kann beschützt werden, nachdem sich trockne Zeiten oder Ergiessungen der Wässer eräugnen.

45×60 cm. terjedelmű festett térkép, 8 pontba foglalt magyarázattal, a 362. l.

34. Vari disegni di ponti.

Hat szép nagy rajztábla hajóhidak építése módjáról; a 385/9. l.

35. Memorie per l' assedio di Temesvar. (A 390. l.)

37. Memoria delli edifici, che sono nella città di Buda.

A budai összes török középületek, templomok és fürdők érdekes leírása, illetőleg jegyzéke.

(Másolat a 401/4. l. Második példánya az 5. kötetben lévő leírásnak, melyet emez néhol kiegészít. — Kiadtam »Budapest Régiségei« IX. k. 34—42. l.)

38. Relazione dell' assedio di Vienna, fedelmente dall' idioma Turco tradotta in Italiano dal Conte Marsigli. (A 407—446. l.)

Az érdekes leírás tele van magyar vonatkozásokkal, magyar tárgyú fejezetei pedig ezek: L' arrivo del supremo Vesir coll' esercito al ponte d' Eszék. Le operazioni del Thököly e di Chior Osein Bassa. L' arrivo del Vesir a Buda. La mossa del nemico per assediare Strigonia. La presa di Strigonia.

Vol. 58.

Manuscripti diversi. Vol. VIII.

Scritture e progetti fattisi dal conte Marsigli nell' anno 1698 in Vienna per preparare le istruzioni della pace. Ed atti e proposizioni fattisi nell' istesso congresso di Karlovitz.

5. Pro propositione demolitionis Petrovaradini animadversiones. (Marsigli fogalmazványa a 75/6. l.)

Pro construendo vallationis linea sive in Sirmio, aut aliunde ubi contigerit.

(Két térképvázlattal. Marsigli fogalmazványa a 77/81. l.)

Pro muniendo confluxu Tibisci.

(Két térképvázlattal. Marsigli fogalmazványa a 82/5. l.)

12. Pro impositione confinium inter Ungariam et Transilvaniam animadversiones variae.

(Marsigli fogalmazványa a 94/7. l.)

17. Prima pars mappae cum secunda, tertia et quarta integri tractus confinium (cujus divisio correspondet cum novissima scriptura sub dato 14. Augusti,) quae continet confinium mediatum cum Turcis per Wallachiam et Moldaviam in Transilvania, ad usum tractationis pacis. (Tisztázat a 141/7. l.)

20. Progetto al conte Khinsky nel 1698 per fortificare con nuove erezioni e ristoramento di piazze le conquiste di Sua M. Cesarea. Vienna, 29 d' Agosto 1698.

(Tisztázat a 161/8. l., másik példánya előbb a 116—124. lapon.)

25. Registro de' voti, progetti, istruzioni e ricordi diversi sopra de limite da stabilirsi tra l' imperio Cesareo, ed Ottomano fatti e rispettivamente esibiti a chi s' aspetta. Da Luigi Ferdinando Conte Marsili come deputato allo stabilimento de' sudetti per parte

di Sua M. Cesarea in esecuzione de' trattati della pace seguita a Karlovitz. (Tisztázat a 217—249. l.)

Egészen magyar vonatkozású, tartalmazván 1698 november 19-től 1699 januárius 19-ig előadott véleményeit Erdély határaitól, a Maros és Tisza hadi és kereskedelmi fontosságáról, Pétervárad megvédéséről Horvátország felől, a Tisza-Dunaköz védelméről, a köendő béke-föltételek megvalósításáról a határokat illetőleg, »informatione alla corte pe' l confine della Transilvania co' l Banato di Temesvár«, ¹ a Velence s a török birodalom közti eltérések kiegyenlítéséről, a horvátországi határviszonyokról, Dalmácia kérdéséről és Velence követeléséről. — Egyik érdekesebb és tartalmasabb a másiknál.

26. Registro di lettere diverse scritte dal Signor Luigi Ferdinando Conte Marsili a Sua Eccellenza il Signore Conte Francesco de Khinsky nel tempo della sua assistenza a' trattati di pace co' l Turco nel congresso di Karlovitz. (Másolat a 303—371. l.)

Az első levél Futakról 1698 október 22-ről, az utolsó Karlóczáról 1699 januárius 26-ikáról.

27. A békealkudozásra vonatkozó eredeti levelek 1698—99-ből; többek közt az alábbiaktól: Khinsky, Kaunitz, Savoyai Jenő herczeg, Spada biboros, stb. (A 382—458. l.)

29. A karlóczai békére vonatkozó öt német irat. Köztük: Information an den Kaiserlichen Hof wegen der Siebenbürgischen Granitzen és Rabutin erdélyi generális német jelentése: Cibin, den 28-ten Dezember 1698. (A 461—484. l.)

Vol. 59.

Manuscripti diversi. Vol. IX.

Relazioni de i confini Cisdanubiali spedite a Sua Maestà Cesarea fra l'anno 1699 e parte del 1700.

Tartalma (647 lapon) 27 érdekes jelentés oklevélmellékletek kíséretében. Az első da Oppova li 14 di Aprile 1699, az utolsó dal campo di Macova a i 29 d' Agosto 1700. A közbeeső 25 jelentés keltezési helye: Zalánkemény, Morovitz, Brod, Novi, Sluin (6—8.), dal campo sul monte Popina, Dresnik, dal campo vicino alla Zaria sopra Novi, dal campo vicino a Santa Catarina al fiume Unna (12—13.), dal campo fra Racovitza ed il monte Plessiviza, Costanoviz, Biilovaz, Sziszek (17—20. 1700 januárius 18-től április 14-ig), dal campo di Glovovacz, (21—24.) dal campo di Dobizza és dal campo di Jakovar.

¹ Ezt szószerint lemásolván, egyebütt közlöm.

A mellékletek mind Horvátországra és Boszniára vonatkoznak, tartalmazva a basákkal folytatott levelezést is. De van köztök egy erdélyi tárgyú: Punti concernenti le disposizioni nella Transilvania per le commissione de i limiti (a 326/8. lapon) és igen érdekes Marsigli jelentése a Kulpa, Unna, Száva, Klina, Klinicza és Sirovaz folyók közt lakó oláhokról; az 518—523. lapon.

Vol. 60.

Manuscripti diversi. Vol. X.

Relazioni delli confini della Transilvania fatti con l' imperio Ottomano fra l' anno 1700 e 1701 dal General Conte Marsili.
(Marsigli irodájának gondos másolatú 209 lapnyi kötet.)

Prima umilissima relazione della Transilvania a Sua Maestà Cesarea spedita dal campo di Lugos alli 9 di Ottobre 1700.

(A 2—25. l.) A—L betűs mellékletei a 26—39. lapon.

Seconda relazione . . . dal campo di Marga alli 20 di Novembre 1700. (A 44—46. l.) Két melléklete a 48—51. lapon.

Terza relazione . . . dal campo di Faget alli 30 di Novembre 1700. (Az 56—59. l.)

Quarta relazione . . . dal campo di Bisztra alli 14 di Dicembre 1700. (A 64—68. l.) A—P betűs mellékletei a 70—96. l.

Quinta relazione . . . dal campo di Lugos alli 27 di Dicembre 1700. (A 99—104. l.) A—L melléklete a 106—111. l.

Sesta relazione . . . dal campo di Bisztra alli 21 di Febraio 1701. (A 113—122. l.) A—N. melléklete a 128—145. lapon.

Settima, ed ultima relazione . . . dal campo di Bisztra 14 di Marzo 1701. (A 147—153. l.) A—O melléklete a 157—209. lapon.

Li confini del paese di Temesvár e la Transilvania.

Az 1701 márczius 4-ikén megállapított utolsó egyezséglevél olasz fordítása a török eredetiből. (A 173/7. lapon.)

Marsigli olasz instructiója »pel Signor tenente colonello Morandi Visconti grande ingegnere nella Transilvania« a hunyadmegyei és déli erdélyi határjárás ügyében. (A 208/9. l.)

G. Morandi Visconti jelentése Marsiglihoz útasítása teljesítéséről. Cibinio li 10 Luglio 1701.

(Eredetije a kötet indexe előtti 3—4. l.)

Vol. 61.

Manuscripti diversi. Vol. XI.

1. Index et descriptio mapparum Transdanubialium.

(Vonatkozik a 48. és 49. kötet térképeire.)

Hozzávarrva vegyes földrajzi jegyzetei: Nomi geografici per la lingua Transilvana. (Érti alatta az oláh nyelvet.) Bulgaria. Nomi geografici de comitati, o circoli delle città, fiumi, monti, selve di tutta la Dacia, cioè Transilvania, Vallachia, Moldavia. Libro delle distanzie di varii luochi di Ungaria. Quae est differentia inter Arianos et Unitarios ita vocatos in Transylvania? (A 88. laphoz mellékelten.) Jegyzetek Erdély földjéről, Torda sóbányáiról, stb.

2. Index et descriptio mapparum Cisdanubialium.

(Vonatkozik az 50. sz. kötet térképeire.)

5. Co. Ludovici Ferdinandi Marsilii schedae geographicae ad regnum Hungaricum et ad limites inter utrumque imperium sancientos pertinentes.

Vol. 62.

Manuscripti diversi. Vol. XII.

Plenipotenza ed istruzione Cesarea per la commissione de i confini, con i rescritti pure Cesarei riportati nel stabilimento de' medesimi. (Eredetieket tartalmazó 341 lapnyi kötet.)

1699—1701 közti német és latin iratok: Lipóttól, s a bécsi Hofkriegsrathtól a karlóczai béketárgyalásra vonatkozólag, s az annak következtében foganatosított várlerombolások ügyében.

Vol. 63.

Manuscripti diversi. Vol. XIII.

Lettere del Consiglio di Guerra ricevute nella divisione de confini della Sclavonia e Croazia. (Eredetiek 757 l.)

1699—1701 közti iratok küldőik szerint rendezve: A bécsi haditanácstól, Badeni Lajos hercegtől, Starhemberg és Ötting gróftól, Kaunitztól, a branyicskai Jósika-családtól (95. l.), Dalmácia, Horvát-Szlavonország rendeitől, Batthyány Ádám gróf horvát bántól, Jellachich István vice-bántól, a zágrábi káptalantól és püspöktől, Alsó-Ausztria biztosaitól, Rabatta gróf tábornoktól, Rabutintól Erdélyből (Nagy-Szebenből, 1699 április 8-ikán a 271. lapon), horvátországi különböző katonatisztektől, kirendelt határvizsgáló biztosoktól, Ali belgrádi szeraszquier vezér-basától és Ibrahim effendi

capigi-basától, latin, horvát, olasz és magyar nyelven írva (a 613—666. lapon.) A 2 magyar levél (664/6. lapon) Belgrádból 1699 április 19 és 20-ról a határrendezés ügyében, kérve »Kgd mikor levelet írat, magyarul írassa, mivel az tolmácsom nem igen tud deákul.« Vegyes iratok és folyamodványok horvátországi nemesek- és testületektől határigazítási kedvezményekért.

Vol. 64.

Manuscripti diversi. Vol. XIV.

Lettere del Consiglio di Guerra ricevute nella divisioni de' confini di Transilvania. (Eredetiek 687 l.)

1700—1701 közti iratok. A bécsi haditanácstól néhány, Rabutin gróftól Erdély főhadparancsnokától: Nagyszebenből 1700 augusztus 24, szeptember 5, 7, 15, 19, 29, október 3, 7, 11, 22, 26, november 5, 17, 19, december 1, 26, 29-ről; 1701 januárus 14, 15, 17, 19, 22, 24, Szász-Sebesről januárus 28, Gyulafejérvárról februárus 12, 17, 24, 25, márczius 20 és 27-ikéről.

Situatione avantagiosa per chiudere la vale della Porta ferra et assicurar la Transilvania dalle invasioni.

A hunyadmegyei Vaskapu-hágó 17×24 cm. terjedelmű térkép-vázlata, magyarázó sorokkal, a 22. lapon.

Az erdélyi gubernium levelei: Gyulafejérvárról 1700 szeptember 12 és október 26; 1701 januárus 20, 27, 30 és februárus 22. (Eredetiek a 138—149. l.)

Hunyadmegyei iratok. Egyes birtokosok kérése határigazításért, vagy tiltakozása a kitűzött vonal ellen. (Hol más nincs megnevezve, mind Marsiglihoz intézve és eredeti.) Bokosniczai Izsák Hunyadmegye főbírája Naláczi István főispánhoz. (Másolat a 38. l.) Jó- és Pokol-Valcsel, Oláh-Brettye és Baczalár birtokossága az erdélyi guberniumhoz. (Másolat a 39. l.) Naláczi István: Bábolnárról 1700 szeptember 9; Zámrról szeptember 14; Dobráról szeptember 12 és 26; Naláczról 1701 januárus 2 és Bábolnárról 17-én. Jósika Gábor Branyicskáról 1700 szeptember 7, november 18, 26 és Hunyadról december 19-én. Csulay Balázs és Bokosniczai Izsák Hátszegről 1701 januárus 15. (az 507. l.) Szászváros-szék tanácsa 1700 december 1-én (2 drb az 509—511. l.) — Graf Ditrich von Glöcklsberg generális jelentései Vajda-Hunyadról: 1700 október 21, november 9, 29, december 5, 10, 20 (s egy hónapot Szebenben töltvén) 1701 januárus 19, 24, 31, februárus 16, 18, 24, márczius 8, 14, 21, 22, 23, 24, 28 és 29-én.

Egyéb erdélyi nemesektől: gr. Apor István, br. Bánffy György, gr. Bethlen Miklós, Keresztesi Sámuel, Macskási Péter, gr. Mikes Mihály és Sárosi János.

Vegyes iratok: Fodor Mihály (Karánsebesről) Pest városa
1700 augusztus 24-ikéről és Kecskemét városa augusztus 26-ról.

Schlik tábornok: Arad, Pétervárad, Szeged, Belgrád alól,
1700 őszén.

A délmagyarországi német őrségek vezéreitől: Arad, Sablya,
Lippa, Mehádia, Karánsebes, Marga, Tótváradia, Facset, Lugos,
Bokcsa, Dolne, Versecz, Gyulafejevárvár alól.

(Tömérdék, kivált az aradi várból, a 272. laptól végig.)

A kötet utolsó iratai: Ibrahim effendi és más török biztosok
német levelei Temesvárról, Földvárról, stb.

Vol. 65.

Manuscripti diversi. Vol. XV.

Lettere turche con la traduzione in commissione de' confini.

A temesvári és belgrádi basa, valamint a határügyi tárgyalá-
sokra kiküldött török biztosok levelei Marsiglihoz német, latin vagy
olasz fordításokkal, a szerint, hogy milyen tolmács volt kezügyben.

Vol. 66.

Manuscripti diversi. Vol. XVI.

*Notitiae geographicae originales circa lineam limitaneam
Cisdanubialem, sive Diaria in itinere limitaneo Cisdanubiali
collecta. Primis ac originalibus suis schedis expressa ac in
III libros digesta.*

A határigazítási munkálat eredeti térképvázlatai, több mint
400 kisebb-nagyobb lapon, úgy a mint napról-napra haladt Marsigli
mérnökeivel. Az első 1700 május 1-ről, az utolsó (már Erdélyben)
1701 április 21-én. De megjegyzendő, hogy a »cisdanubialis« részek
alatt Marsigli a Horvát-Szlavonországi és boszniai határt érti,
»Sequuntur diaria Transdanubialia« czimen ¹ pedig a Dunától a Marosig,

¹ Ezt a meghatározását kéziratának 16. kötete bevezetésében Marsigli
bővebben is indokolja a következőkben: Quamobrem partem illam limitum,
quae ad oram Danubii dexteram adinet: Cisdanubialem, quae vero ad sinis-
tram: Transdanubialem appellare visum est, hinc omnia illa loca, quae inter
Sirmii ducatum, Sclavoniam, Bosniam et Croatiam regnum, quaeque ad
Danubium dextrorsum iacent, in limitum *Cisdanubialium* censum veniunt,
illa vero, quae ad Tibiscum et Marusium amnes summasque Transilvaniae
alpes, quaeque inter veri Hungarici regni partes eiusdemque appendices, ut
inter banatum Temesvariensem et Transilvaniam, Valachiam atque Moldaviam
interiacentia usque ad fontes Nister amni a quibusdam adscriptos sese exten-
dunt, veluti totidem regna et provincias ad eundem Danubium sinistrorsum
collocatas in *Transdanubialium* limitum album retulimus.

és onnan be Erdélybe Hunyadmegyéig, a hátszegi völgyig terjedő vidékről közöl 27 pontos terepfelvételt írónnal rajzolva, vagy kihúzva, úgy a mint eredetileg készítették, vagy otthon letisztázták. Közben lerajzolták Vajdahunyad várát (a 390. lapon) és Déva várát (a 394. lapon) úgy a mint 1701 tavaszán kinézett; mert Hunyad vidékén márczius hó végén, Déva körül pedig április közepén dolgoztak. Déva vár alakja alig $3\frac{1}{2}$ cm. hosszú e rajzon, Hunyadé csak $2\frac{1}{2}$, de rendkívül becses, ha meggondoljuk, hogy e két várról 1701 előtti rézmetszetünk vagy más rajzunk egyáltalán nincsen.

Vol. 67.

Relazioni a Sua Maestà Cesarea, che il Conte Generale Marsili per i limiti Cisdanubiali dettava a' segretari che le mettevano in Tedesco.

16 jelentés, az első: da Oppova, 1699 április 14-ről, az utolsó: Dal campo di Bielovatz 1699 december 29. Nagyobbára Marsigli sajátkezű olasz fogalmazványai, tömérdek oklevélmelléklettel.

Vol. 68.

Miscellanea per gli affari di Croazia.

Belső czíme: Relazioni ... Az előbbieknél folytatása, magában foglalván Marsigli 17—27. jelentését: Sziszeokról, 1700 januárius 18-ától augusztus 29-ig.

Vol. 69.

Lettere italiani sopra i confini Transdanubiali.

Belső czíme: Relazioni ... Az előbbieknél folytatása, Marsigli 28—34. jelentésével, Lugosról, 1700 október 9-ről, 1701 márczius 14-ig, Bisztráról. Az erdélyi gubernium, Hunyadmegye, Rabutin és az érdekelt felek és határrendezési biztosok irataival.

Vol. 70.

Miscellanea per la commissione dei confini.

1. Minute di lettere diverse scritte a più comandanti ed anche ministri nel tempo della commissione de' confini di Transilvania. Dal mese d' Agosto 1700 sino al fine di Febraio 1701.

Marsigli fogalmazványai Rabutin, Schlik generálishoz és másokhoz

2. Atti Transilvani con varie lettere turche e sue traduzioni.

Húsz török levél az erdélyi fejedelemség utolsó idejéből, bemellékelt latin fordításokkal, a gyulafejevári fejedelmi levéltár-

ból, a mit mutat a levelek külső részén lévő magyar rubrum. Pl. Az Vezir ő Nga [Ahmed pasa] levele Anno cir[citer] 1662. Tömösvári pasa levele, fordításával együtt, Csanádra 9. Aprilis 1666. Anno 1670 die 17. Maii az tömösvári pasától jött gyógyi fürödőben. Jenei vezér Kászon pasa levele, hozta Hedri Benedek uram Fejérvárra Anno 1672 die 9. Decembris. Tömösvári pasa levele, hozta az jenei Mehemet aga Fejérvárra A. 1677 die 1. Junii. Tömösvári Ali pasa levele. Hozta Csermenyi Mihály uram die 31. Augusti 1677. Hasonlók a karánsebesi, lippai és lugosi béktől és Mehemed szultántól.

Az 1699—1700-iki határigazításra 32 irat vonatkozik, köztük 4 magyarnyelvű Rabutin generálishoz; 3 »az belgrádi szerascher vezér Ali pasá«-tól (1700 februárius 4, márczius 4 és május 3 kelettel) és egy a tömösvári Amhet pasától Christian E. Chilko praefectushoz.

4. Protocollo di lettere scritte dal Signor Luigi Ferdinando Conte Marsili, mentre agì la parte di commissario plenipotenziario della Maestà dell' Imperatore, deputato a separare i confini del di lui imperio coll' Ottomano in vigore della conclusa pace di Karlovitz. 1699 április 14-től 1700 julius 13-ikáig.

Lettere scritte nella separazione de limiti Transdanubiali del Banato di Temesvár e Transilvania a di 15 Settembre 1700, giorno che il commisario Ottomano si unì co'l Cesareo a Lippa.

10. Epitome della ribellione ultima di Ungaria.

Történeti értekezés, Marsigli javításaival; de csak utolsó lapja sajátkezűleg írva. (Eredeti 11 lapnyi.)

13. Lettere del Conte Marsili alli Bassà di Belgrado e di Temesvár ed all' Ibrahim Effendi, dalli 2 Settembre 1700, sino alli 27 Genaro 1701.

14. Lettere ricevute... da Gio: Benedetto Cavazzi dalli 10 Marzo (da Karánsebes) sino alli 10 Agosto (da Torda) 1701.

Vol. 81.

Miscellane I.

Az 57. köt. 304/317 és 320/334. lapján olvasható »Progetto« eredeti fogalmazványa Marsigli kezétől. (A 35—46. l.)

Progetto per mettere in miglior difesa la piazza di Giavarino, a Sua Altezza Serenissima il principe Hermann di Baden presidente di guerra. Giavarino 8 di Marzo 1683. (A 49—54. l.)

A katalógus megjegyzése: Questa fu la prima occasione che ebbe il Generale Marsili (quando era semplice caporale nella guar-

nigione di detta piazza) di farsi conoscere, e per questa scrittura gli fu data una compagnia d' infanteria.

Progetto per l' espugnazione di Belgrado, comandatami da Sua Maestà Cesarea. Vienna, 24 di Marzo 1698.

(Marsigli tisztázata az 57—71. l.)

Sopra la letteratura de' Turchi. Da Vienna 14 Maggio 1688.

Marsigli 13 lapnyi sajátkezű fogalmazványa Gio. Battista Donato egykori konstantinápolyi velencei bailohoz ¹ intézve.

Mellékelve hozzá: Indice della maggior parte della biblioteca di Effendi mufti di Buda, presa nel sacco della medema piazza di Luigi Ferd. Co. Marsigli, che con queste più notizie sopra la letteratura de' Turchi trasmette al E. V. Gio. Batt. Donato Savio grande di Venezia.

Alatta: Lei l' accomodi a suo modo, essendo questo il mio senso, e lo facci compartire con un bel ordine, e nel fine li ponghi questa figura, che è quella del suo turbante, haveva vicino di se quando fu ucciso, et il legno lo mandarò la ventura settimana col rame e foglio de' versi. (A 83/9. l.)

De csak ez a czímlapja van meg, maga az index hiányzik.

Ismertette *Thaly Kálmán* »A budai mufti könyvtára az 1684. és 1686. években« czímen, a »Magyar Könyvszemle« 1896. évf. 338—340. l.

Tavola sinoptica dello stato temporale et ecclesiastico del regno d' Ungaria, e delle sue dipendenze.

Két nagy táblázat Marsigli »Spettante alla geografia d' Ungaria« jegyzetével; a 97/8. lapon.

Vol. 85.

Opuscoli diversi. Vol. III.

E füzete: Lettera di prefazione a Monsignor Illmo Passionei, che dovrà poi passare alle mani dell' Illmo Signor abbate Assemani ² per tradurla in latino da stamparsi alla testa dell' Elenco de i libri esotici, che sono nell' Istituto.

A katalógus leíró szavai: In questa dà ragguaglio della maniera colla quale ha fatto la raccolta de' sudetti Mss. di lingue orientali; del pregio di alcuni di essi. Dà notizie della Libreria

¹ Bailo volt a portai velencei követek rendes czíme.

² Asseman Simon József római apát, orientalista, a ki Marsigli kézíratait halála után rendezte s katalógizálta.

di Mattia Corvino Re d' Ungaria, ch' egli ritrovò in Buda¹ l' anno 1686.

Marsigli 1721 május 6-án írt levelének kelet nélküli fogalmazványa, sajátkezű javításaival és beszúrásaival. (30 felezett lapnyi.)

Kiadta részben, elhagyva első felét Dr. Ludovico *Frati*, a bolognai egyetemi könyvtár »sottobibliotecario«-ja a firenze »Rivista delle biblioteche« 1892-iki IV. évf. 11—13. lapján. A levél latin szövegét, úgy a mint azt Asseman apát lefordítá, Marsigli keleti íratainak nyomtatásban megjelent katalógusából kiadta: Le Baron Victor *Rosen*, »Remarques sur les manuscrits orientaux de la collection Marsigli à Bologne« cz. műve (Rome, 1885.) 5—13. lapján; nálunk pedig még előbb kivonatosan Szilády Áron, a M. Tud. Akadémia Értesítője 1868-iki II. évf. 134—135. l.

F füzete: 1. *Catalogus librorum in arce Budensi repertorum. Anno 1686. 114 codices manuscripti. Conscripti a patre Societatis Jesu missionario castrensi apud inclytum regimen Salmianum. Coram me Francisco Henrico a Resingh, Caesareo Bedi commissario.*

Kiadta *Frati*, fenti közleménye folytatásaképpen, a 13—16. lapon.

2. *Discorso intorno alla Libreria famosa di Buda. Da tradursi in Latino, e mettersi all' Elencho già cominciato, de' libri mss. Orientali, che si conservano nella Libreria dell Illmo ed Eccell^{mo} Signor Luigi Ferdinando Co. Marsigli, quando quello sarà terminato.*

Marsigli sajátkezű 24 lapnyi fogalmazványa. Öt lapnyi bevezetéssel kiadta (de nem egészen) Ercole *Ricotti* az »Atti della R. Accademia delle scienze di Torino« 1879-iki XV. kötete 307—315. lapján. *Ricotti* cikkét abból az alkalomból közölte, hogy *Alfredo Reumont* »La biblioteca Corvina« czímen kis tanulmányt adott ki egyidejűleg a firenzei »Archivio Storico Italiano« 1879-iki IV. kötete 59—73. lapján. Kivonatosan a »Századok« 1880. évf. 354/5. lapján, »A Corvina kérdése Olaszországban« czímen.

¹ Hogy *Mátyás király könyvtárának egy része* Budán maradt, elfoglalása után is, maga *Szalárdi János* is tanúsítja, midőn »Siralmas Magyar Krónikája« (Pest, 1853.) 33. lapján írja, hogy gyulafejevári könyvtára szaporítására *Bethlen Gábor* »azt is megkíséرتette vala a portán, hogy a Mátyás király híres neves bibliothecáját Budáról kiszerezhetette volna, arra nagy summát is igérvén, de a babonás nemzettől nem obtineálhatta, meg nem nyerhette volt«; mivel a törökök azt hitték, hogy akkor maga a vár is újra a keresztyének kezére jut.

Vol. 88.

Miscellanea rerum naturalium.

F kötet 2. sz. a. Relatione più distretta del sale (di Sófalu), villaggio della sede d' Udvarhely.

Marsigli három lapnyi fogalmazványa 3 ábrával.

3. sz. a. Marsigli 3 lapnyi értekezése a báznai sósvizről, »da Saxoni chiamata *Salzwasser* o aqua salza, da Walachi *Apa che arde*«, mely éget, mint a kénsav.

Marsigli két lapnyi leírása a nagybányai és felsőbányai arany- és ezüstbányászatról, öt ábrával.

Vol. 101 et 102.

Miscellanea antiquitatum variarum.

Diversi fragmenti di antichità, cioè marmi, iscrizioni, vestigi di antichi edifici, osservati dal generale conte Marsigli nell' Ungheria e paesi dipendenti.

Rézmetsetben kiadta Marsigli Dunáról írt nagy műve II. kötetében.

Vol. 103.

Documenta rerum Croaticarum et Transylvanicarum in commissione limitanea collecta.

1. Denominationes montium, fluviorum, civitatumque et aliorum locorum, plerumque per Illyricum ; eorumque ab antiquo differentiae et significata.

Betűrendben, néhány soros magyarázatokkal. (Az 1—13. l.)

2. Authores qui de Illyrico et Croatiae scripserunt.

(A 14—15. l.)

3. Notae de titulis regum Croatiae, Serbiae et Ungariae.

(A 19—21. l.)

4. Antiquae Romanorum inscriptiones, quae per Croatiam visuntur.

(A 22—23. l.)

5. Equ. Pauli Ritter Responsio ad Postulata; Illmo ac Excell^{mo} domino dno Aloysio Ferdin andocomiti Marsilio, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestati camerario, peditatus colonello, et ad limites totius Croatiae commissario plenipotentiarario. Sub Dresnik, 25. Septembris 1699.

(Sajátkezű eredetije a 27—34. l.)

6. Croatiae erudita descriptio. (A 35—45. 1.)

7. Zrinianae prosapiae arbor genealogica. (47—47' 1.)

A család eredetét Svetomirig viszi fel, kinek második fiától, Joannes Banustól származik a Zrinyi-család.

8. Banorum Croatiae et Slavoniae cathalogus.

Kezdi Mihály bánon »Anno Christi 920 circiter« és végzi Batthyány Ádám grófon, 1693. (Az 52—57. 1.)

9. Diversi diplomae de i Re d' Ungaria e di Bosnia, che provano l'estensione de' confini del regno di Croatia, e mostrano, che alcuni luoghi veramente appartengono a questo regno.

Egyszerű, vagy a zágrábi káptalan hitelesített átiratában »Benedictus Bedekovich Archidiaconus cathedralis« aláírásával kiadott másolatok. (Az 59—126. 1.)

10. Dissertatio de regno Croatiae. (A 128—131. 1.)

11. Cathalogus familiarum in libro Insigniorum Illyricae nobilitatis comprehensarum. (A 132—138. 1.)

12. De Valachis, sive Vlahis. (A 139. 1.)

13. Documenti diversi estratti da archivi, e communicati al Generale Conte Marsili da corrispondenti del paese, e che risguardano le cose di Croatia. (A 140—149. 1.)

Vegyes másolatok Nagy Lajos okleveleiről, néhány szlávnyelvű »ex archivo nobilissimae familiae Hervoidum«, stb.

14. Relatione di Claudio di Marburg consegnatario Cesareo sopra il muro antico di Fiume, e sopra l' arco singolare, che si vede in detta città. In Fiume li 31 Ottobre 1700.

(Sajátkezű eredetije, egy rajzzal, a 196—199. 1.)

Latinra fordítatva kiadta »Danubius Pannonico-Mysicus«-a II. kötete 75—77. sz. lapján.

15. Francisci Ladány De gestis banorum regni Sclavoniae.

A XVI. század elejéig, II. Lajos koráig terjedő, 6 könyvben írt mű, első négy lapja (folio A—A₂) nyomtatva, a többi része végig kéziratban. (A 237—273. 1.)

Ez a munka irodalmunkban teljesen ismeretlen, s így a Régi Magyar Könyvtár anyagát bővíti új számmal.

16. Stemmographia Zriniorum Mavortiae familiae.

(A 277—320. 1.)

17. Giovanni Benigni: Breve ristretto del regno di Bosna.

Szövege nincs, csak a bosnya családok czimereit közli 13×18 cm. nagyságú, 174 gondosan készített czimerrajzzal.

18. Libellus sanctorum patronorum et publicorum insigniorum regnorum et familiarum illustrium Illyrici imperii, quae magna cura singularique diligentia collegit atque depinxit Stanislaus Rubcich Rex insigniorum domini Imperatoris Stephani Nemagnich quod quidem translatum est ex antiquissimo libro, et caractere Illyrico scripto, reperto in bibliotheca monasterii de Monte sancto ordinis divi Basilii.

157 drb 10×13 cm. nagyságú színes czimerrajzzal, a czímerek felirata horvát és alatta latin nyelven. A könyv utolsó lapján »Laurentius Ferenczffy Sacratissimi Romanorum imperatoris ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae etc. regis per regnum Hungariae aulae secretarius et Sacra apostolica autoritate notarius publicus« bizonyítja »Viennae, 8. Decembris 1614«, hogy a másolat megfelel eredetijének.

19. Regnorum et provinciarum Illyricorum insignia genuina.

72 drb. 6×10 cm. nagyságú színezett czímer-rajz. Horvátországi magyar családoké közül meg van a: Batthyány (32), Bedekovich (33), Draskovich (42), Erdeody (44), Keglevich (52), Malakóczy (55), Orahóczy (57), Ráttkay (64) családoké.

A kötet ez első, horvátországi részében van azonkívül egy szerb nyelven írt »Szentek élete« és sok más tisztán horvát érdekű irat, melyet nem vehettünk figyelembe.

A kötet második része (a 323—490. lapon) Erdélyre vonatkozik:

1. Transylvaniam pro statu diverso ac tempore, quadruplicem statuo, scilicet: vetustam, mediam, novam et novissimam.

Erdély rövid leírása latinul, a fejedelmek néhány soros életrajzával. (A 323—330. l.)

2. »Notitiae Transylvanicae« cím alatt vegyes oklevél-másolatok: Báthory Zsigmondtól (Gyulafejevár, 1583 július 11., 1596 december 23. és 1596 augusztus 27.), Maria Christiernától (Gyulafejevár, 1599 husvét napján), Báthory Gábortól (Gyulafejevár, 1609 április 3. és 1610 július 7.) egyszerű credentialis és birtokügyi iratok, minden köztörténeti vonatkozás nélkül. Eredeti csupán egy van köztük, a 364. lapon: Bethlen Gábornak egy mindvégig sajátkezűleg írt magyar utasítása Vajda István lippai kapitány számára, Lippáról, 1612 június 12-ikéről, tehát abból az időből, midőn még nem volt fejedelem. De ezt kiadta Szilády Áron, a Török-magyarkori államokmánytár 1868-iki I. k. 107. l.

3. Moribunda Transylvania ad pedes Sacratissimam Imperatoris Leopoldi projecta. (A 372—373. l.)

4. Erdély népeinek és történetének rövid, névtelen ismertetése Marsigli felkérésére és számára, oly czélzattal, »an Transylvania sit provincia regni Hungariae, eidemque incorporata«, a vezérek korától, I. Lipótig. (Latinul, csonka, a 374—386. l.)

5. Közben előbb még vegyes kevés értékű iratok: Series vajvodarum et principum Transylvaniae; Antiquiora notatu digna; Petitio ab III^{mo} dno Naláczi commissario ad negotia limitanea ab inclyto gubernio Transylvaniae regio ablegato; a Bethlenek és Barcsaiak családfája; oklevélmásolatok Zsigmondtól (1404) és II. Ulászlótól (1500.) Az erdélyi fejedelmek (némelyike) pénzeinek és pecsétjeinek rajza.

6. Az erdélyi fejedelmek arczképei, 8 × 10 cm. nagyságú érték-telen tollrajzok János királytól II. Apafi Mihályig, minden hűség és hasonlatosság nélkül. Némi értéke lehet a folytatásképpen következő szász királybírák hasonló nagyságú arczképeinek, 1522-től 1697-ig ily sorrendben: Marcus Pemflinger, Mathias Armbruster, Georgius Huetterus, Johannes Roth, Petrus Haller, Augustinus Hedvigh, Albertus Huetterus, Daniel Malmer, Colmannus Gottsmeister, Valentinus Seraphinus, Michael Agnethler, Valentinus Franck, Johannes Lutsch, Andreas Fleischerus, Mathias Semriger, Georgius Armbruster, Johannes Haupt és Valentinus Franck. Az ovalis alakú arczképek felső részén köriratul a név mellett, az illetők megválasztatása és halála évével.

7. Rosnyai Dávid 1674-ben törökül írt »Siralmas panasza« latinra fordítva s Marsiglinek 1701-ben felajánlva. (A 390—489. l.)

Mellékleteként: Conscriptio districtuum Karánsebes, Lugos, Bokcsa, Csakova, Versecz, Palánka, Pancsova, Porecsa, Mehadia vel Orsova, Facset, Tótváradja. Neoerecti pagi Lippenses, circumjacentes Temesvár et infra Temesvár; a falvak felsorolásával.

A katalogus megjegyzése ez iratokról: Queste memorie in tal guisa raccolte sono sufficienti per intraprendere due dissertazioni erudite, e politiche, una per il regno di Croazia e l' altra della Transilvania.

Kilencz sorban ismertette Szilády Áron a M. Tud. Akadémia Értesítője 1868-iki id. II. évf. 139. l.

Vol. 108.

Descrittione naturale, civile e militare delle Misie, Dacie ed Illirico. Cogli alberi genealogici de' loro principi antichi e carte topografiche colle divisioni, che alcune provincie hanno in comitati e cadeliki, o siano giudicature.

Előszava után, Della Dacia in generale, in tre parti divisa: Dacia ripense, Dacia mediterranea o sia Transilvania, Dacia Transalpina

o sia: Wallachia e Moldavia. Azután következik 5. könyvként: Ragguaglio a Sua Cesarea Real Maestà della conferenza per suo ordine avuta dall' autore con Seremet General del Czar di Moscovia ed occasionalmente Dello stato de' Tartari europei; 6. könyvként: Della Servia, prima parte della Misia; 7. könyvként: Della Bulgaria; 8. könyvként: Della Tracia.

E teljesen sajtó alá rendezett nagy 4-rétű kötet kiegészítői a fentebb 28. sz. a. ismertetett származási táblák, mint azt a kötet első lapjának e jegyzete is jelzi: Questo trattato delle Misie, Dacie ed Ilirico deve essere conciliato con il volume della geografia della Monarchia Ungara, dove sono gli arbori genealogici citati in questo.

Vol. 116.

Lexicon latinum, wallachicum et hungaricum.

Ivrétű csonka, befejezetlen rövid munka.

Említi Szilády Áron a M. Tud. Akadémia Értesítője 1868-iki II. évf. 139. l.

Vol. 117.

Acta executionis pacis Carlowicensis.

Magyarország olaszul írt rövid története, bevezetésül a karlóczai békekötésről írt művéhez. Jelentéktelen; fogalmazvány.

Vol. 634.

Divisio agrorum spectantium ad varias Hungariae ecclesias ab anno 1500 ad 1527.¹

A kötet előlapján régi könyvtári kézzel: *Manoscritto trovato nella Biblioteca di Buda in lingua latina, della divisione di varii terreni in Ungheria.²*

A 100 ívlapnyi kötet (egy régi, de nem egykorú missale-ívlapba kötve) az esztergomi káptalan egyházi tizedszedőinek számadásait tartalmazza 1500-tól 1527-ig bezárólag különböző, de magyar vonású kézírással. Az 1—2. lapon az 1500 Szent Vitus- és Modest-vértanuk napján választott tizedszedők neve van felsorolva, s ugyanily névsorral kezdődik minden év jegyzéke, midőn az új választás, illetve kiosztás történt. Aztán következik az egyházi tizedkerületek jegyzéke évről évre, így: Divisio prati de Chew, Divisio decimarum in Kysbars, Divisio

¹ A könyv táblája belső lapján XVII. századi írással.

² Ez és a következő négy kötet külön, a könyvtár más osztályában van felállítva, de már csak azért is besorozzuk Marsigli kéziratai közé, mert hisz ő maga hozta őket magával hazánkba.

prati Ebed, Divisio prati in Bayon inicium a parte civitatis [Strigoniensis], Divisio vinorum decimalium praediorum: Kesthewlez, Dorog, Epel, Barathy, Gyarmath, Musla, Pald cum Kezew, az összes falvak felsorolásával. Közben a káptalan üléseinek jegyzőkönyve, egy-egy határozata vagy oklevele van beiktatva. Pl. Rosetich Lázár esztergomi kanonok oklevele (a 21. lapon) a ki 1510-ben eladja nagyszombati tizedét; Donatio domus curiae et capellae S. Elisabeth, (a 31' lapon,) a káptalan protestatiojával, 1510-ből; a káptalan 1513-iki ítélete a gyarmati és ebédi jobbágyságok közti differentia ügyében. Egyik gyakori kéz nevét is aláírta (a 67. lapon) egy 1520-iki káptalani jegyzőkönyv alá: Nicolaus de Athya lector et canonicus Strigoniensis, notarius publicus. Később pedig a 92' lapon) emezt az aláírást találjuk egy 1525-iki jegyzőkönyv alján: Anthonius de Kayar.

Atyai Miklós kanonok halálával testamentarius 1523 június elsején (a 82. lapon) összeírta kevés ingóságát, melyet a »domus lectoratus«-nak hagyott; míg egy 1520 augusztus 13-ikán lefolyt káptalani ülés jegyzőkönyvéből (a 89' lapon) arról értesülünk, hogy pertárgyalása folyamán Szathmári János mester Atyai Miklósnak felhevülten ezt mondá: *The lector myndenkor ream tewrel*; a mit a jegyzőkönyv vezetője magyarul örökített meg.

A 91—92. lapon végül az esztergomi káptalan négy 1524-iki birtokügyi oklevelét találjuk, telve hely- és személynévvel, melyeknek a monographia-író jó hasznát veheti.

A kötet főleg hely- és gazdaságtörténeti szempontból becses és nélkülözhetetlen annak számára, a ki az esztergomi egyházmegye topographiájával és egyházi történetével foglalkozik. — Röviden ismertette Szilády Áron a M. Tud. Akadémia Értesítője 1898. II. évf. 136/7. 1.

Vol. 672.

Mátyás király budai könyvtárából való 4-rétű (14×21 cm. nagyságú) 234 írott lapnyi XV-ik századi kötet, mely két kéziratot tartalmaz.

Az egyik csonka (a XVIII. századi könyvtári jelzés szerint) *Expositio regulae S. Francisci*. Cod. Ms. an. 1360. A 9—213. és 221'—227. lapon. *Incipit*: In hys Germaniae partibus commissario apostolico dignissimo... Cristofferus de Varesio... *Explicit* vita et regula fratrum minorum anno incarnationis domini 1476. Piros festéssel rubrikált gondos másolat; de már ez utóbbi évszám is mutatja, hogy hibás a régi könyvtári meghatározás 1360-iki éve.

A másik kézirat címe: *Registrum in omnes S. Scripturae libros*. Cod. Ms. Saec. XII. A 228—234. lapon. *Incipit*: Sex prohibet peccavit Abel, Enoch et Archal... Végén pirossal: *Explicit* registrum super omnes libros biblie. Pirossal kifestve, a sorok közt szómagyarázatokkal és számokkal; de semmiesetre sem lehet XII. századi, miként a catalogus meghatározása állítja.

A kötet használójának sajátkezű középkorias aláírását: *Iste liber concessus est ad usum fratris Raphaelis de Gorlitz, etc.* ujra-kötésekor az 1' lapra ragasztották.

A kötet 2. lapján a XVIII. századi könyvtáros kezével írt e feljegyzést olvashatjuk: Codex primum ad usum F. Raphaelis de Gorlitz, deinde in arce Budensi ab Aloysio Ferdinando Co. Marsigli Bonon[iensi] repertus anno 1686 inter reliquos libros ac codices bibliothecae, quae olim congesta fuit a Matthia Corvino Hungariae rege.

Szilády Áron e kötetet ismertetvén (a fent idézett hely 137/8. l.) kétségbe vonja, hogy Mátyás király könyvtárából való lenne; mert kötése nem egykorú és nem Corvina-szerű.¹

Vol. 1079.

A könyv előlapján XVII. századi könyvtári kézzel: *Manuscripto in lingua Todesca trovato nella Biblioteca di Buda.* De e jelzés csak részben helyes, mivel a 16×21 cm. nagyságú 80 levélnyi kézirat legnagyobb része latin és csupán néhány levele németnyelvű.

E kötet egy a XVI. század közepén élt erdélyi kőhalomvidéki szász pap epistolariuma, illetve formulás-könyve, melybe 1509-en kezdve és utódai 1599-ig a mindennapi életben szükséges levélformákat másoltak le, első részében valódi, kezökbe akadt teljes szövegű oklevelek alakjában, részint egyszerű mintákban. Így e kötet 116 különböző tartalmú levele közt igen sok történeti fontossággal is bír, ha egyébert nem, kiállítóik és keltezések végett.

E kiállítók közt találjuk pl. a könyv sorrendjében az alábbiakat: Ladislaus rex Ungariae; Anna regina Ungariae, Kőhalom tanácsának: Paulus de Schenck, Johanni de Drolez; Petrus de Drolez; Latinarum literarum studiosus Nicolaus de Kacza; Jacobus Rupensis; Stephanus Racz castellanus castri Fogaras; Paulus Lescher de Eszlingen (Pacificatoria epistola;) Joannes de Zapolia wayvoda Transsilvanus (Kolozs-vár feria quarta ipso die Appolloniae virginis 1514); Franciscus de Varda episcopus ecclesiae Albensis Transsilvanensis (Albae, octavo die Epiphaniarum 1517); Maylad István erdélyi vajda (Fogaras, in festo Beatae Luciae 1536); Kendy Ferencz (Szent-Iván 1550); Georgius in Kyhalom plebanus decanatus quoque Kosdt (Ruppes, 1510); Veres-marti György, artium liberalium magister, sacrorumque canonum laureatus, plebanus ac decanus Cibiniensis; Gregorius Schegesd plebanus decanatusque Kizdi; Michael Fritsch, artium liberalium baccalaureus (Ex Ruppe, 1512;) Jacobus Holdvilág plebanus; Urbanus Zasz in Bogacz plebanus (1536); Andreas Zaszoda plebanus Kysdensis (Segesd, 1537); Jacobus Maý Kysdensis oppidi rector (Szász Kysdt,

¹ E két kötetten kívül Szilády még négy más XIV—XV. századi kéziratot ismertet (id. h. 136/7. l.) de azokat magam nem láttam.

1537); Adam Pomarius plebanus Paganicensis (1545); Petrus Coloswarinus plebanus Treppensis (et Bistriciensis capituli decanus (Treppen, 1547); Jacobus Ruppensis pastor ecclesiae Zolnensis et decanus capituli Bistriciensis (1554); ruszkai Dobó István vajda (Újvár, 30. Martii, 1554); Joannes Dobay, Arcis novae provisor (1554); Franciscus de Meggies archidiaconus Dobocensis, canonicus et vicarius ecclesiae Albensis (1545); Testamentum domini Petri Helner plebani Budacensis (1545, secunda die mensis Junii; a 45' l.) Joannes Dei gratia rex Hungaria (1559.) vagyis II. János választott király.

Következik a 47. lapon: Modus curialis omnes fere usitatas continens epistolas secundum modum et cursum generalem cuiusque regni. Pl. Forma petitionis libertatem, Forma super divisiones fratrum, Exclamatio census vel monetae, Quaeremonialis. Recognitio procuratoris, Forma testamenti (1501.) Formula genealogiae, Transmissionales, Invitandi ad nuptias, Supplicatio pro adimpetranda schola (aláírva: Georgius Lucius studiosissimus) Invitatio ad prandium, (Nagysenk, 1585.) stb. Két németnyelvű: Forma recipienti testes et eorum fassiones alio transmittendi, Ein Possbart prieff.

A 65-ik laptól: Vocabula secundum communem et vulgarem Hungariae regni cursum in vernaculam linguam traducta. Pl. Contra formam juris = Wider dise ordnung des Rechts; praescribere = Eynen ausweisen: Eyn land verbinden; Exactor = Schatznemmer; iuridicus = zolgabyru, szolgabíróispán, stb.

Sequuntur superscriptiones ad cuiuscunque status homines. Et primo ad Caesarem Turcarum; Ad episcopum: R^{mo} domino fratri ordinis Haeremitarum episcopo almae ecclesiae Waradiensi ac provisorii curiae Budensi; Ad praedicatores: Venerabili in Christo patri Andreae de T. verbi divini seminatori ecclesiae Cibiniensi; Ad simplices nobiles: Nobili viro M. T. officiali domini Andreae Bebek. Ad rusticos: Honestae dominae Katha de I. consorti E. N. de L. Ad adolescentes: Optime spei puero A. N. Albae Juliae studiis humanioribus incumbenti, stb.

A könyv (ez ismertetett tartalmából ítélve) János király és fia: II. János vál. király kancelláriájának tulajdona lehetett, mint olyan, melyet az erdélyiekkel való levelezésben úgyszólván naponta használtak. Később valami török szolgálatban álló scribáé lett, a ki az egyik lap aljára datumot is jegyzett így: Datum Budae, Anno 1678.

A vízfoltos, sok helyén rothadt kézirat egyébként hiányos, mert első lapjára írt oklevele csonkán kezdődik; a 40-ik utáni lap ki van szakítva; utolsó lapjának mondata pedig csonkán végződik.

Vol. A. M. C. I. 5.

Raccolta di mappe geografiche.

Tartalmazza azokat a metszett térképeket, melyeket Marsigli magyarországi és külföldi utazásai közben gyűjtött.

Legszebb és legbecsesebb köztük talán mindjárt az első:

Mappa della Transilvania, e Prouintie contigue, nella quale si vedano li Confini dell' Ongaria, e li campamenti fatti dall' Armate Cesaree in queste ultime guerre. Dedicata all' Augusta Regia Maestà di Giosepepe Primo, Re de Romani, e d' Ongaria da Gio. Morando Visconti supremo Ingegniere per S. M. Ces: in Transilvania.

In Hermanstadt An: 1699. Gio: M^{do} Vs^{ti} inven: Stephanus Welzer de Corona fecit.

E czím diszes csataképpel és amorettekkel bővített allegorikus keretbe van foglalva; alatta e sorok: S' avertisce, che la presente Mappa non è construta sopra li quattro venti, come è l' uso de Geografi, essendo stato la sola intentione di metter avanti gli occhii le Frontiere dell' Ongaria, Transilvania e Sirmio azìò meglio si distingue quello che è posseduto dal Gran Sultano verso li sudetti confini. Quello che si vede imperfetto, fa conoscere che non vi son stato per darne la dovuta chiarezza.

A szerző ez igazoló jegyzetére nagy szükség volt, mert a 178 × 101 cm. terjedelmű hatalmas térképen sok a hiba; annál becsesebbek azonban a két szélén elhelyezett alábbi erdélyi és más városi térrajzok, vár- és táj-képek.

Baloldalt: Veduta d' Oriente di Schesburg. (15 × 28 cm.) Veduta di mezzogiorno di Deva. (7 × 14.) Veduta da Ponente di Girginy. (7 × 14.) Pianta di Kronstadt. (17 × 25.) Pianta di Udvarhell. (11 × 12.) Pianta di Fogaras. (11 × 12.) Pianta di Clausemburg. (21 × 28.) Hermanstadt città capitale della Transilvania. (23 × 28.) Veduta da Ponente della città di Hermanstadt. (8 × 28.)

Jobboldalt: Disegno di Nissa come fu fortificato l' anno 1690. (13 × 28.) Pianta di Belgrado con sue fortificationi fattevi l' anno 1695 e 1696. (28 × 35.) Pianta di Samosuyvar. (11 × 33.) Veduta da mezzogiorno di Samosuyvár. (11 × 15.) Petervaradino nel stato che fu l' anno 1697. (25—28 cm.).

Déva és Szamosujvár látképét kiadtam róla »Izabella királyné« cz. munkám 217. és 262. lapján; minthogy e két várunknak régibb rajza nem maradt ránk.

E ritka térkép egy példánya megvan — miként utóbb megtudtam — a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum könyvtárában is, mely állami könyvtáraknak készséggel kikölcsönzi.

A 13. térkép: Nova et accurata totius superioris, inferiorisque maxime partis regni Hungariae descriptio. Anno M. DC. LXXXII. Corveo fecit. (50 × 72 cm. rézmetszet.)

A 22. térkép: Novissima et accuratissima totius regni Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Bosniae, Serviae, Transylvaniae, cum adiacentibus regnis et provinciis tabula. Autore Jacobo Sandrart Chalcographo Norico. (41 × 53 cm. rézmetszet.)

A 23. térkép: Le Royaume de Hongrie, et les Etats qui en ont esté sujets, et qui font presentement la Partie Septentrionale de la Turquie en Europe. Tiré des Memoires les plus nouveaux par le Sr Sanson Geogr. ord^{re} du Roy. Dedié a Monseigneur le Dauphin, Par son tres humble, tres obeissant et Fidel Serviteur Hubert Jaillot. Paris, 1673. (48 × 85. cm. rézmetszet.)

Vol. B. I. 21.

Vita [del Conte Luigi Ferdinando Marsili.]

Marsigli önéletírása. Buda 1684—86-iki ostromáról húsz lapon szól. E kötethez mellékelve:

Trincieramenti dell' armata Imperiale campata sotto Peter-varadino e comandata dal Marescial Conte Caprara forte all' arrivo del nemico di 25 milla huomini in circa, con le trincieri e attacchi dell' armata Ottomana consistente in 60 milla combattenti per terra e 100 tra ciaiche, e galere armate per acqua sotto il comando del gran Visire Aly Bassa, che cominciò li suoi approcci li 10 Settembre, e partì con perdita di 10 milla li 2 Ottobre del 1694.

36 × 57 cm. terjedelmű szép rézmetszetű csatakép, illetve hadi térkép; Lud. Matthiolus incidebat.

Életrajza II. kötetéhez van mellékelve egy 30—42 cm. nagyságú szépen kidolgozott festett tollrajz azt a jelenetet ábrázolván, midőn Marsigli (Breisachban, 1704 februárius 18-án) nyilvánosan megfoszták rangjától. Ezt a képet a gróf alábbi sajátkezű hátiratával csatolta önéletrajzához: Questa figura della mia esecutione voglio che si ponga a suo loco della mia Vita per un esempio, che può arrivare ad un innocente, che aveva tanto servito, e meritato.

Ime Marsigli gazdag irodalmi hagyatéka magyar vonatkozásainak teljes jegyzéke.¹

A mióta 1682 őszén, a készülő nagy felszabadító háború küszöbén mint 24 éves ifjú hazánkba jött a török ellen harcolni,² húsz évnél többet töltött országunkban, kutatva és dolgozva mindenütt, a hová küldték, vagy a merre a hadjárat érdeke szólítja. Nevelésének irányánál és érdeklődésének tág körénél fogva, az universalis-tudós tudásvágyával tanult, észlelt mindent, a mi eléje tárult, s az amateur rajongó buzgóságával gyűjtött állatokat, okleveleket, ásványokat, feliratos köveket és érmekeket, kéziratokat és növényeket egyaránt, a mit a jó sors elibe vetett, vagy a mit arányaival megszerezhetett. Páratlan gyűjteményével a bolognai egyetemet egyszerre irigyelt gazdaggá tette, kora tudományos kutatásai színvonalán álló munkáival pedig írói nevét örökíté meg. A Dunáról írt hatkötetes munkájánál mai napig sincs nagyobb és díszesebb a világ-irodalomban e folyóról, hátramaradt kéziratai pedig kiapadhatatlan forrásai az egész tudománynak, de kivált hazánkénak. Hiszen itt bemutatott jegyzéke szerint is, abban a természettudós, a történetíró, a csillagász és földrajzíró, a régész és bányász, a nyelvész és ethnografus, a festő vagy akár a nemzetgazda egyaránt megtalálja a maga anyagát és tanulmánytárgyát.

Marsigli gyűjtőszemlédelye sok becses könyvet, iratot és egyéb emléket mentett meg az elkallódástól, s így, könnyen (minden különösebb ajánlás vagy engedély nélkül) hozzáférhető gyűjteménye megbecsülhetetlen kincsháza hazánk ismeretének.

A részletezést kerülve, mindössze az alábbi érdekességekre hívjuk föl az olvasó figyelmét, minthogy alaposabb átnézésre szakembereink úgyszólván megtalálják benne tárgyuk új anyagát.

Mátyás király budai könyvtárából való a 672. sz. kézirati kötet, Szent Ferencz regulái XV. századi másolatát s egy még előbbi szentírás-töredéket tartalmazván; aztán a Mátyás király halála

¹ Figyelmen kívül hagyván azonban készítésénél azokat az iratokat, melyek tudásunkat nem viszik előbbre, s nem részletezván azokat, melyek csoportosan egy-egy tárgyra vagy községre vonatkozván, a kutató figyelmét úgy sem kerülhetik el.

² Fantuzzi 1770-iki munkája nyomán (melyből Marsigli rézmetszetű arcképét közöljük), Beliczay Jónás írt róla »Marsigli élete és munkái« czímen, az Akadémia Történelmi Értekezései IX. k. 9. füzetében.

utáni időből fennmaradt 634. és 1079. sz. két kötet, az első Mohács-előtti oklevelekkel, az utóbbi egy XVI-ik századi formulás-könyvet tartván fenn számunkra. Becses az a jegyzék is (a 85. k. F. füzetében), mely szerint Budavár visszafoglalásakor Mátyás király könyvtárában még 114 kéziratot talált Marsigli. Saját iratai és fölvételei közül igen fontosak azok, melyeket Marsigli a karlóczai béke előkészítése alkalmával, a határrendező bizottság tagjaként készített, s melyek nélkül Délmagyarország helyrajzának XVII. századi állapotát teljességében meg sem ismernők. A békekötés értelmében lerombolt vagy védtelenné tett várak és erődök színes rajzát menti meg a 21. kötet, minek különösen a monografia-írók és képes történeti művek szerkesztői vehetik nagy hasznát, 65 hiteles rajzot nyújtván oly helységekről, melyek legtöbbjéről még rézmetszet sem maradt fenn. De festett eredeti rajzot talál (a 13. és 15. kötetben) a hadtörténeti és néprajzi író is, miként gombák, növények, madarak és halak rajzát a természettudós, egyéb kötetekben.

Marsigli Lajos Ferdinánd, a sokoldalú tudós olasz tábornok egyike azoknak a külföldieknek, a kik hazánkkal előítélet nélkül foglalkoztak, s munkáikkal a magyar tudományt szolgálták. Ám ha nevét eddig is becsültük rólunk írt könyveiért, ezentúl még nagyobb tiszteletre érdemes azért az irodalmi hagyatékáért, mely immár — jelen katalógusa alapján — általános közkincsé válhat, hirdeten az ő nagy tudását, szorgalmát és ügyszeretetét, azon a földön, melyen neki működnie adatott!

